

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧОРТКІВСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПІДПРИЄМНИЦТВА І БІЗНЕСУ
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

МАРТИНОВСЬКИЙ Павло Андрійович

**ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ОЦІНКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
НА МАКРО- ТА МІКРОРІВНІ / THE TAX SYSTEM OF UKRAINE:
ASSESSMENT OF ITS EFFECTIVENESS AT THE MACRO AND MICRO
LEVELS**

освітньо-професійна програма – Фінанси, банківська справа та
страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Виконав студент групи
ФСМчм-21
П.А. Мартиновський**

Науковий керівник:
к.е.н., доц. Яковець Т.А.,

Кваліфікаційну роботу
допущена до захисту
_____ 20____ р.

Зав. кафедри
к.е.н., доцент Дерманська Л.В.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Особливості функціонування податкової системи в умовах війни: виклики й подолання загроз

1.2. Управління адаптацією податкової системи до міжнародних стандартів.

Висновок до розділу 1.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Реалізація фіскальних пріоритетів держави в розрізі податків: макрорівень.

2.2. Вплив податкових трансформацій на доходи ОТГ на прикладі Чортківської ОТГ: мікрорівень

Висновки до розділу 2.

РОЗДІЛ 3. ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ЕРА ГЛОБАЛЬНИХ ПЕРЕМІН

3.1. Інноваційне перетворення податкової системи в умовах цифрової трансформації.

3.2. Моделювання змін рівня податкової культури: перспектива для України.

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. З розвитком ринкової економіки України та процесів євроінтеграції, виникла потреба щодо розгляду особливостей функціонування існуючої податкової системи України, бо в умовах ринкових відносин основним джерелом доходів держави є податки, які формують податкову систему країни. На сьогодні було проведено багато податкових реформ, але все одно податкова система неефективна, адже виникають проблеми, зумовлені недосконалістю законодавства України та неефективним механізмом справляння податків. Ускладнення ситуації у фінансальній сфері України супроводжується загостренням ризиків зниження інвестиційної активності, посиленням тенденцій міграції робочої сили й капіталу тощо. Спроби реформування податкової системи діючим урядом на сьогоднішній день не призвели до успіху та зазнають нищівної критики як у наукових колах, так і з боку підприємців, політичних діячів, депутатського корпусу. Однак стає дедалі очевиднішим, що усі зміни у бюджетно-податковій сфері потребують глибокого фінансового аналізу, а не поверхневих прогнозів та сподівань. Отже, саме тому нині існує необхідність всебічного дослідження питань, пов'язаних із впливом системи оподаткування на економічні процеси.

Дослідженням податкової системи України та її реформуванням займалася велика когорта вчених, зокрема: М.Ю. Абрамчук, С.М. Аксюков, В.Л. Андрущенко, А.В. Безкресна, Є.М. Богатирьова, О.Я. Бойко, О.В. Гушан, М.В. Диха, А.Ю. Лаврешов О.А. Магопєць, С.В. Майстро та інші. Попри великий доробок вчених з даного питання тема для дослідження не втрачає своєї актуальності. Особливого значення дослідження її набуває у період активних євроінтеграційних процесах.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних аспектів податкової системи України та її реформування, визначення її проблем, а також пошук шляхів вдосконалення цього процесу.

Для досягнення мети в кваліфікаційній роботі поставлено такі **завдання**:

– систематизувати і узагальнити сучасні особливості функціонування

податкової системи в умовах війни;

- окреслити становлення та сучасні тенденції управління адаптацією податкової системи до міжнародних стандартів;

- визначити основні виклики в контексті реалізація фінансальних пріоритетів держави в розрізі податків: макрорівень;

- дослідити сучасну практику впливу податкових трансформацій на доходи ОТГ на прикладі Чортківської ОТГ: мікрорівень

- дослідити інноваційне перетворення податкової системи в умовах цифрової трансформації;

- визначити шляхи моделювання змін рівня податкової культури: перспектива для України.

Об’єктом дослідження є податкова система України.

Предметом дослідження є суспільні та фінансові відносини, які виникають на макро та мікро рівні у процесі реформування податкової системи України

Методи дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи складають загальні та спеціальні методи, такі як: історичний, логіко-генетичний, семантичний, індукція та дедукція, аналіз і синтез, наукова абстракція, конкретизація (розширення понятійного апарату дослідження та виявлення суперечностей податкової системи); ретроспективний аналіз, періодизація, наукова абстракція, кореляційно-регресійний аналіз (при періодизації трансформаційних перетворень податкової складової та вивченні особливостей функціонування податкової системи); структурно-функціональний, синергетичний, діалектичний (з відокремленням структурно-функціональних компонентів фінансової політики та формуванням концепції фінансової політики); інституційна (якщо продемонстровано цілісність організаційно-інституційного забезпечення); комплексний, процедурний системний підхід (при розробці теоретико-методологічних засад податкової системи обґрунтування її стратегічних пріоритетів); спостереження, порівняння та аналогії (при вивченні зарубіжного досвіду розробки та реалізації функціонування податкової системи); основні складові, комплексна оцінка (при

формуванні системи показників для оцінки ефективності податкової системи); найменші квадрати, сценарій (при розрахунку оптимального податкового навантаження); графіка (при створенні схем, графіків, креслень); абстрактно-логічне та теоретичне узагальнення (у формулюванні й обґрунтуванні висновків).

Інформаційну базу дослідження закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства соціальної політики України. Україна, Державної митної служби, звіти та методичний матеріал Рахункової палати України та Держаудитслужби України, звіти Пенсійного фонду України, аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень, статистики Банку Державної служби статистики України та Організації економічного співробітництва та розвитку Євростату, наукових праць українських та зарубіжних вчених з досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-практичних засад функціонування податкової системи на макро й мікро рівнях, що надасть змогу застосовувати результати дослідження на практиці. Найбільш важливими результатами дослідження, що характеризують його новизну, розкривають зміст кваліфікаційної роботи є такі:

- окреслено функціонування податкової системи в умовах війни й визначено суттєві напрямки подолання викликів і загроз;
- визначено головні прогалини податкової системи України;
- проаналізовано виконання фіскальних завдань податкової системи на макрорівні в розрізі податків;
- оцінено вплив податкових трансформацій на доходи ОТГ на прикладі Чортківської ОТГ;
- визначено основні стратегічні пріоритети інноваційного перетворення податкової системи в умовах цифрової трансформації

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в сукупності вони створюють теоретичну та методичну базу для практичного вдосконалення регулювання податкової системи в Україні. Врахування

основних результатів дослідження, потреб сучасного розвитку податкової системи дало змогу запропонувати низку практичних заходів щодо ефективного її функціонування в Україні та зниження негативного впливу економіко-соціальних ризиків.

На основі проведеного дослідження опубліковано тези доповіді на тему «Оцінка сприятливості податкової системи України в міжнародному контексті» у Збірнику тез доповідей XII студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України» 14 квітня 2023 р. та тези «Зниження податкового навантаження в Україні: зміна пріоритетів» у Збірнику тез доповідей XIII студентської науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України» 22 листопада 2023 р.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу та трьох розділів викладених на 62 сторінках основного тексту, містить 3 таблиці, 12 рисунків, список використаних джерел складається із 46 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Особливості функціонування податкової системи в умовах війни:

виклики й подолання загроз.

Податкове законодавство України є одним із найскладніших у правовій системі України. Водночас спостерігається тенденція до його нестабільності. Проте, як свідчить практика його застосування, зміни, що вносяться до законів України з питань оподаткування, нерідко породжують нові проблеми. Податки є складною і дуже впливовою фінансовою категорією в усіх економічних явищах і процесах. Без перебільшення можна сказати, що, з одного боку, податки є фінансовою основою існування держави, мірилом її можливостей у світовому економічному просторі щодо розвитку науки, освіти, культури, гарантією фінансової безпеки, з іншого боку, і зростання суспільного добробуту народу.

З іншого боку, податки є інструментом перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі; їх мобілізація та використання зачіпають інтереси не лише кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення та соціальних груп. Сьогодні податки є найефективнішим інструментом впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, розвиток науки і техніки, обсяг соціальних гарантій для населення.

Оскільки податки по суті є продуктом еволюції економіки та держави, податкова система формується насамперед під впливом об'єктивних чинників. Водночас у сучасних демократичних правових умовах запровадження певних форм оподаткування є результатом волі народних депутатів, компромісу інтересів різних політичних партій, які представляють інтереси багатьох верств суспільства.

Податкова система України є типом відкритої, динамічної системи; це набір податків, встановлених у країні. Її відкритість означає необхідність аналізу, насамперед, зовнішніх факторів, під впливом яких відбувається її

формування. Його системність вимагає, щоб податки були взаємопов'язані, органічно доповнювали один одного, не суперечили системі та її елементам. Системний підхід передбачає виконання обох функцій податків. З позицій фіскальної позиції податкова система має забезпечувати гарантоване та стабільне надходження доходів до бюджету; з точки зору регулювання має надавати державі можливість впливати на всі аспекти соціально-економічного розвитку суспільства [33].

В Україні готується нова податкова реформа, яка суттєво зменшить оподаткування для громадян і бізнесу. Буде єдиний нормативний документ, який регулюватиме відносини щодо сплати податків. Він міститиме чіткі визначення всіх елементів податків і зборів та встановлюватиме права та обов'язки платників податків і податкових органів.

Україна стоїть перед вибором шляху розвитку в напрямку сучасної цивілізаційної моделі, реалізація якої покликана сприяти прогресу в усіх сферах життя суспільства і держави. Податкові реформи в Україні безпосередньо впливають на форму правового регулювання відносин у сфері державних фінансів і залежать від податкової політики, яка розробляється на різних рівнях управління. Ці зміни зумовлюють необхідність переосмислення багатьох питань, зокрема проблем оподаткування доходів [8].

Простота та зрозумілість норм (порівняно з чинним законодавством) дозволить уникнути подвійного тлумачення норм, протиріч та непорозумінь при застосуванні на практиці Податкового кодексу України [33]. З одного боку, це полегшить становище платників податків, а з іншого – призведе до можливості виконання податковими органами своїх контрольних функцій.

Усі війни – це, перш за все, війни економік. Економіка і бізнес повинні працювати в будь-яких умовах, і держава повинна адаптувати податковий тягар і податкові правила до цих умов, щоб сприяти виживанню бізнесу. В Україні в умовах воєнного часу економіка і державний бюджет безперечно перебувають у складному становищі. Немає потреби повторювати цифри матеріальних збитків, прямих і непрямих збитків, втрачених можливостей, втрачених доходів підприємців і найманих працівників, податкових надходжень, яких країна

зазнала внаслідок російської агресії. Війна – це справжнє серйозне випробування не лише для влади та суверенітету країни, а й для пересічних громадян та національної економіки загалом. Перед державою з огляду на нові виклики постало питання вирішення багатьох інших проблем. Питання оподаткування не є винятком, тому прийнято кілька законів, ймовірно, буде прийнято ще не одну зміну, анонсовано ще не одну реформу.

З об'єктивних причин податкові надходження до державного бюджету, з одного боку, спричинені скороченням або припиненням господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні, суттєво зменшилися, а витрати на ведення війни, у тому числі за рахунок держави бюджетних коштів, значно зросли. Це означає брак коштів, які потрібно фінансувати. За рахунок яких джерел і яким чином це можна зробити – питання надзвичайно складне. Джерела і форми такого фінансування можуть і повинні бути різними.

Податкові надходження завжди були основним джерелом доходів державного бюджету України і становили в середньому 85% його доходів. Зараз вони знизилися до 70%, і в разі продовження активної фази війни існує реальна загроза подальшого зниження навіть цього і так досить скромного значення.

Говорячи сьогодні про податки, позиції представників влади, підприємців та бізнес-середовища знову кардинально розійшлися. Адже перші, хто дбає про державний бюджет і дивиться на динаміку надходжень, виступають за підвищення податків, відновлення податкових перевірок, а інша сторона наводить свої беззаперечні аргументи про неможливість посилення податкового тиску. Водночас конфлікт ніби набирає обертів, що вкрай небажано, оскільки сьогодні Україні потрібна консолідація, а не чвари, які лише послаблюють країну. Але ми вважаємо, що підняти податки зараз неможливо. І пояснення цьому можна знайти в наступному.

По-перше, вона фактично нічого не дає державному бюджету, це буде лише додатковим приводом для суспільного невдоволення. Наприклад, підвищення ставки військового збору навіть до 6% нічого не дає для бюджету, оскільки зайнятість у реальному секторі економіки скоротилася в рази; у

багатьох найкращих випадках роботодавці платять своїм працівникам лише мінімальну заробітну плату, стягуючи цей збір із державних службовців, у тому числі військових, які тепер отримують відповідну заробітну плату; це перекидання грошей з однієї видаткової кишені бюджету в іншу дохідну, що жодним чином не впливає на збалансованість державного бюджету в кращу сторону.

Крім того, недостатньо фіскального потенціалу для збільшення будь-яких податків, оскільки зменшилася база оподаткування всіх без винятку податків. Нагадаємо, що в Україні базою оподаткування є фізична величина або інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується ставка податку та за якою визначається сума податкового зобов'язання. Відповідно до Податкового кодексу України об'єктом оподаткування може бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти від реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт), послуги та інші визначені податковим законодавством об'єкти, за наявності яких податкове законодавство пов'язує платника податків податкову відповідальність [33].

По-друге, відомо, що криза – це не лише загроза, а й можливість. У зв'язку з цим є можливість раз і назавжди вирішити проблему тіньового сектору економіки, який в Україні, особливо у важкі часи, завжди був своєрідним буфером безпеки для української економіки і виступає ним зараз. Підвищуючи податки, держава посиляє чіткий сигнал тим, хто там працює, що вона планує продовжувати працювати в рамках старої парадигми адміністрування податків. Створення податкової системи європейського зразка без урахування особливостей та потреб національної економіки, до побудови надскладних та неефективних інструментів адміністрування податків, які лише ускладнюють процес управління та створюють додаткові проблеми для платників податків, призвели країну до скрутної ситуації. Ще одна можливість кооптації тіньового сектору в офіційну економіку втрачається через підвищення податків [3].

По-третє, податкове навантаження на громадян і підприємців вже значно зросло. Чомусь державні чиновники завжди досить позитивно реагують на волонтерські рухи та значні обсяги допомоги, які суспільство надає українській

армії, і не тільки, але забувають враховувати цей фактор під час формування та реалізації податкової політики держави. Водночас надання волонтерської допомоги, незалежно від її форми, фінансової, матеріальної, трудової тощо, є не що інше, як форма оподаткування, а точніше самооподаткування, тобто добровільний збір коштів для фінансування суспільно значущих потреби країни, в якій формується зріле громадянське суспільство. Після війни варто повернутися до питання врахування кількості перерахованих на ці потреби коштів при визначенні податкових зобов'язань хоча б з ПДФО.

Тому актуальним питанням залишається отримання додаткових податкових надходжень до державного бюджету України.

Однією із суттєвих змін у податковій політиці України в сучасних реаліях є призупинення строків для платників податків та контролюючих органів на період дії воєнного стану в Україні. Для цього законодавець намагається скинути частину цих термінів. Проте не все так однозначно щодо призупинення всіх строків чинною редакцією Податкового кодексу України. Строки в податковому законодавстві визначають строки, протягом яких особа повинна вчинити конкретну дію.

Зупинення перебігу строків означає, що у разі настання певних обставин, в даному випадку – введення воєнного стану, перебіг строків припиняється на весь час дії цієї обставини. З дня припинення таких обставин перебіг строку продовжується з урахуванням часу, що минув до їх припинення.

Фактично призупинення строків дозволяє відстрочити виконання певних дій на період, протягом якого виконання такої дії є в принципі утрудненим або неможливим. Очевидно, що у воєнний час дотримуватись термінів складно, і у платників податків можуть виникнути питання щодо можливості притягнення їх до відповідальності за несвоєчасну сплату податків, подання звітності, чи можливості взяття майна у податкову заставу під час воєнного стану, чи навіть можливості своєчасно скористатися податковою амністією.

Розглянемо основні зміни податкової системи України за весь період введення воєнного стану в Україні.

По-перше, змінився порядок адміністрування військового збору, контролю та обліку платників у цій податковій сфері. Так, Законом України № 2120-IX - Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану (ВРУ, 2022а), встановлено, що зупинено перебіг податкових строків на період воєнного стану, зокрема строків давності, передбачених ст. 102 Податкового кодексу України [36].

Передбачено, що штраф за ст. 129 Податкового кодексу України не нараховується, а накопичена сума підлягає списанню, якщо таке порушення є наслідком введення воєнного стану [33]. При цьому шкода, завдана бездіяльністю контролюючого органу внаслідок воєнного стану, відшкодуванню не підлягає. Мораторій на податкові перевірки, встановлений у 2020 році через пандемію COVID-19, призупинено та замінено на інший аналогічний мораторій на період воєнного стану.

Так, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства на період воєнного стану» [36] передбачено, що під час воєнного стану, податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки припиняються. Винятком із цієї заборони є фактичні перевірки у зв'язку з бюджетним відшкодуванням та перевірки декларацій платників єдиного податку 4 групи.

Проте вже 12 травня 2022 року Законопроект про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей адміністрування податків, зборів та єдиного внеску в період воєнного стану закону про надзвичайний стан [36] прийнято в цілому, яким також відновлено документальні перевірки податкової звітності.

У зв'язку із встановленням цінового регулювання на деякі товари податковим органам надано право під час воєнного стану здійснювати контроль і контроль за дотриманням встановлених державою фіксованих цін, граничних цін і граничних розмірів торговельної надбавки. Такий контроль здійснюється шляхом проведення фактичних перевірок. Поки для цього є лише дві підстави: письмова заява споживача та отримання інформації від інших органів.

Законом від 24.03.2022 р. № 2142-IX [35] передбачено, що у разі неможливості виконання платником податків податкових зобов'язань у зв'язку з воєнними діями або введенням воєнного стану такий платник податків зобов'язаний їх виконати протягом шести місяців після припинення чи скасування воєнного стану. А особам, які беруть безпосередню участь у відсічі збройній агресії, - протягом місяця з дня появи такої можливості. Проте законопроект № 7360, ухвалений 12 травня 2022 року змінив ці терміни: 6-місячний термін для бізнесу скорочено до двох місяців. А для платників податків – фізичних осіб, навпаки, збільшено до 60 днів.

У період дії воєнного стану дозволяється подавати звіти та іншу документацію в паперовій формі. виправлення помилок у поданих деклараціях без штрафних санкцій можливе лише до 20 липня 2022 року. Також зупинено перебіг часу щодо реєстрації платника податків у податковій, очевидно, через блокування реєстрів, які зараз тільки починають одужати. Усі операції з добровільної передачі чи примусового відчуження майна на користь Збройних

З метою оподаткування операціями з продажу не вважаються війська України, інші воєнізовані формування, державні органи, зокрема підакцизних товарів. Для забезпечення потреб оборони військово-цивільним адміністраціям надано право звільняти майно з податкової застави у спрощеному порядку.

Українське податкове законодавство на сучасному етапі становлення характеризується такими ознаками, як мінливість та недосконала якість. До Податкового кодексу України, прийнятого 2 грудня 2010 року, вже внесено зміни та доповнення понад 170 законами. Це призводить до суттєвої зміни правового регулювання податкових відносин і, відповідно, до зміни судової практики у сфері вирішення цих спорів. На сьогоднішній день особливо актуальним є питання якості законодавчих актів, відсутність яких не забезпечує належного захисту від свавільного втручання органів влади у майнові права фізичних осіб, зокрема у майнові права платників податків. Свого часу високий динамізм податкового законодавства не дав змоги забезпечити гарантовану стабільність судової практики у сфері податкових відносин. Якість судових

рішень може залежати від недосконалості або нечіткості формулювань положень законів, а також від недоліків у процесуальне законодавство.

В умовах воєнного стану податкова політика держави має бути виваженою. Суть такої політики має бути спрямована на стимулювання економічного зростання та підприємництва в Україні. Платник податків має право очікувати від держави справедливого дотримання принципу правової визначеності та балансу інтересів.

Для швидкого та ефективного відновлення та створення привабливого інвестиційного клімату Україні потрібна податкова політика, яка відповідала б викликам війни та повоєнного часу. Зокрема, доцільним є адаптація з міжнародними стандартами в перспективі, як основний інструмент євроінтеграції держави. Саме про це наш наступний розділ магістерського дослідження.

1.2. Управління адаптацією податкової системи до міжнародних стандартів.

Податки є не лише основним джерелом поповнення доходів держави, а й одним із основних важелів впливу держави на ринкову економіку. Податкова проблема є однією з найскладніших і суперечливих у світі. Світова практика збереження національної економіки показує, що податки є основним джерелом надходжень до бюджету, а отже, фінансування соціальних та інших загальнодержавних програм. Питання інтеграції України до ЄС є сьогодні дуже актуальним і стратегічним, у контексті якого не менш важливо гармонізувати податкову політику в Україні відповідно до норм ЄС.

Держава, яка формує свою податкову політику, прагне дотримуватись насамперед власних національних інтересів у конкретних внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних та інституційних умовах.

Водночас податкова політика інтеграції передбачає збалансування часто суперечливих національних інтересів для створення сприятливих умов для

розвитку інтеграційної освіти загалом та її учасників зокрема. Іноді потрібна згода останнього на погіршення певних національних економічних умов для отримання інших переваг як у найближчому майбутньому, так і в майбутньому.

На рубежі ХХІ століття, в умовах поглиблення глобалізації світової економіки, безперервно здійснюється розширення взаємозв'язку національних податкових систем країн Європейського Союзу (ЄС) та їх поступова гармонізація. Глобалізація передбачає процес конвергенції споживчих уподобань та універсалізації асортименту товарів у всьому світі, при цьому світові товари витісняються локально. Основними складовими сучасної глобальної економіки є інновації, знання та інформаційні технології, які є джерелами продуктивності та конкурентоспроможності.

Нова економіка організована переважно через глобальну мережу управління, виробництва та розподілу, а не окремих фірм, що охоплює всі сфери світового господарства, зокрема виробничо-інноваційну, фінансово-кредитну, торговельно-посередницьку сфери. У кожній із зазначених сфер є податкова складова, і для успіху процесу глобалізації надзвичайно важливо враховувати податкові наслідки інтеграційних рішень, як, наприклад, країни ЄС. Можна виділити чотири основні часові етапи розвитку міждержавного співробітництва в податковій сфері, які відповідають хвилям глобалізації світової економіки (табл. 1.1).

Зі створенням ЄС (Маастрихтська угода була підписана в 1992 р. і набула чинності в 1993 р.) поглиблення європейської економічної інтеграції закономірно призвело до розвитку концепції міжбюджетної податкової гармонізації (від грецького «harmonia» – приведення його у відповідність, узгодженість). Він передбачає розробку спільної стратегії країн у сфері оподаткування на відповідному етапі інтеграційного співробітництва, координацію податкової політики, систематизацію та уніфікацію окремих податків і податкових систем країн, що входять до міжнародних регіональних об'єднань.

**Етапи глобалізації та розвитку міждержавного співробітництва в
податковій системі**

№ з/п	Часовий період	Специфіка процесу глобалізації	Специфіка процесу міжбюджетного податкового співробітництва
1.	Друга половина XIX ст. –1913 (початок Першої світової війни)	Початок глобалізації світових ринків, розвитку міжнародного інвестиційного співробітництва та транснаціоналізації компаній	Початок співпраці між країнами щодо запобігання подвійному міжнародному оподаткуванню доходів і майна громадян і компаній. З 1843 р. – укладення перших міжнародних податкових угод. Активізація процесу підписання податкових угод після запровадження на початку XX ст. Оподаткування прибутку (24 двосторонні податкові конвенції)
2.	Міжвоєнне 20-річчя (1919 – 1939) та період Другої світової війни (до 1945 р.)	Поділ світового господарства на 2 підсистеми після революції 1917 р. в Росії. З початку 1930-х до кінця 1940-х – ст «чорні роки» розпаду (період військового протистояння держав антигітлерівської коаліції та вісі Берлін-Рим-Токіо). Початок холодної війни між Заходом і Сходом	Утворення 1919 р. – Ліги Націй; у 1920 р. його фінансовий комітет. Підготовка перших модельних податкових конвенцій. Розвиток процесу міжнародного податкового співробітництва (10 десятих вищого рівня). Під час Другої світової війни відбулося підписання Мексиканської (1943 р.) та Лондонської (1945 р.) модельних податкових конвенцій про уникнення подвійного оподаткування доходів і капіталу.
3.	Кінець 1940-х - середина 1990-х років	Бурхливий розвиток транснаціонального бізнесу та зростання трудової міграції. Початок формування інтеграційних об'єднань (НАФТА, ЄЕС/ЄС, ЦЕС та ін.) і розширення країн – податкових гаваней. Крах світової соціалістичної системи на рубежі 1980-1990-х рр.	Підготовка Модельних податкових конвенцій ОЕСР (1963 і 1977) і ООН (1980) про усунення подвійного оподаткування доходів і капіталу. Підписання Багатосторонньої податкової угоди рад економічної взаємодопомоги (1977 – 1978 рр.). Початок процесу європейської податкової гармонізації (координації) в рамках ЄС (1993) та ЄврАзЕС (1992–1995): уніфікація непрямих податків та правил визначення оподатковуваного прибутку.
4.	З кінця 1990-х до сьогодні	Початок ери інформаційної та фінансової глобалізації системи міжнародних відносин. Швидкий розвиток цифрових технологій і електронної комерції	З 1998 року – початок міжнародної координації оподаткування операцій у сфері електронної комерції. У 2004–2007 рр. розширення ЄС до 27 членів Початок гармонізації прямих податків в ЄС. Ініціатива Німеччини та Франції (2011 р.) щодо гармонізації режимів корпоративного оподаткування, податку на фінансові операції, визначення спільної податкової бази та ставок, а також намір створити економічний уряд до 2013 р. Створення Митного союзу (2011 р.) країнами ЄврАзЕС (Росія, Білорусь, Казахстан) та наміри створити єдиний економічний простір до 2015 р.

**Джерело: складено автором на основі [15;18]*

Маастрихтська угода (Європейська Комісія, н.д.) також визначає основні положення ЄС щодо уніфікації непрямих податків: ПДВ сплачується в країні походження, єдність базової ставки ПДВ (мінімум 15%) та перевага - суттєвий (не менше 5%) обмежений асортимент товарів, які можуть бути звільнені від ПДВ (переважно соціального призначення); уніфікація акцизів – для деяких товарів (чай, сіль, цукор) скасовується, для інших (зокрема кава) встановлюються єдині ставки. Також узгоджено правила визначення оподатковуваного прибутку, зокрема, щодо амортизації, системи консолідованої звітності, звітного періоду – один рік, інвестиційних пільг. Податкову політику Європейського Союзу можна розглядати як систему заходів, які здійснюють інститути та органи ЄС, а також його держав-учасниць (рис. 1).

Рис. 1.1. Напрямки формування податкової політики Європейського Союзу

Джерело: складено автором на основі [5]

За вузьким розумінням гармонізація охоплює податкові ставки і бази оподаткування, а в ширшому значенні контексті — усієї системи оподаткування. Гармонізація податкової системи уперше з'явилася та розпочала функціонування в кінці XIX – на початку XX ст., під час утворення митних

союзів у кількох країнах. Новітні прерогативи гармонізації позначаються у відвертанні податкового арбітражу, скороченні завад для підприємницької діяльності в рамках ЄС та знешкодження деформацій під час розстановки капіталу. Процес зближення податкових систем країн із розбіжними соціокультурними й політичними рисами вбачає опрацювання та запровадження фіскальних механізмів регулювання на усіх ієрархічних ступенях інтеграційного групування, але утримується дискусійною та гостро політично.

Хід гармонізації оподаткування наштовхується на вирішення двох проблем протилежних за власним змістом. Сутність першої відображається в тому, що створення цілісного внутрішнього ринку призначає уніфікацію податкового законодавства. Найбільше це відноситься до прибутку підприємств і доходів інвесторів, адже тільки рішення даної проблеми допускає вільне переміщення між державами-членами ЄС капіталу та уникнення перешкод, які заважають розвитку науково-технічної інтеграції та розповсюдженню останніх досягнень науки, техніки між державами.

З протилежної точки зору, гармонізація податків, їх ставок, застосування різних інвестиційних пільг позначається на внутрішній політиці держави, неупереджено зменшуючи обсяги податків, що поповнюють дохідну частини державного бюджету. Окрім цього, слабне вплив держави на національних виробників. Тому рішення даної проблематики має чимале значення.

Розуміється, зараз в межах ЄС утримується невирішена проблема створення єдиного оптимального європейського оподаткування, яке було б фундаментальною основою для стабільного економічного збільшення національних економік. (Табл. 1.2).

Податковий демпінг, який характеризується, насамперед, низьким рівнем ставок податку на прибуток, а також певними пільгами в оподаткуванні доходів, стимулює не лише чесну, а й шкідливу податкову конкуренцію в єдиному європейському економічному просторі.

Пріоритетні засади оподаткування в країнах ЄС

Країни	Пріоритети
Данія, Велика Британія, Нідерланди, Люксембург, Чехія	Надання пільг оподаткуванню корпорацій
Німеччина, Франція, Австрія, Словенія, Польща	Вирівнювання фіскальної функції прибуткового податку та соціальних виплат з працівників
Данія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди	Максимальна увага до можливостей ПДФО при незначному навантаженні на соціальні виплати
Країни Балтії, Болгарія, Словаччина, Румунія	Суттєве обмеження прогресивного прибуткового податку з метою тінізації доходів окремих верств населення
Нідерланди, Ірландія та Кіпр	Значну частину доходів бюджету становлять податки на майно
Великобританія та Норвегія (не член ЄС)	Активно розвивати оподаткування ресурсів

Джерело: складено автором на основі [37]

З моменту вибору України пріоритетом зовнішньополітичної інтеграції до ЄС питання приведення нормативно-правових актів нашої держави у відповідність до законодавства ЄС набуло особливої актуальності. Податкове право є однією із сфер національного законодавства, яку Україна взяла на виконання норм євроінтеграційного права.

У результаті розширення ЄС Україна має прямий доступ до єдиного, розширеного, гармонізованого ринку ЄС із 450 млн. споживачів. Очевидним стає, що Україна більше ніж інші країни зможе одержати вигоду від доступу до єдиного ринку ЄС з належним рівнем відкритості, єдиним реєстром торговельних правил та адміністративних процедур, єдиним митним тарифом і вільним переміщення товарів, послуг, громадян і капіталу без внутрішніх бар'єрів (прикордонний контроль, сертифікати).

Основоположним напрямом гармонізації правових норм України та Європейського Союзу є адаптація – процес опрацювання та затвердження нормативно-правових актів та створення належних умов для їх реалізації та використання з метою послідовного наближення відповідності права України до європейського. Конфігурації правової адаптації наведені на рис. 1.2.

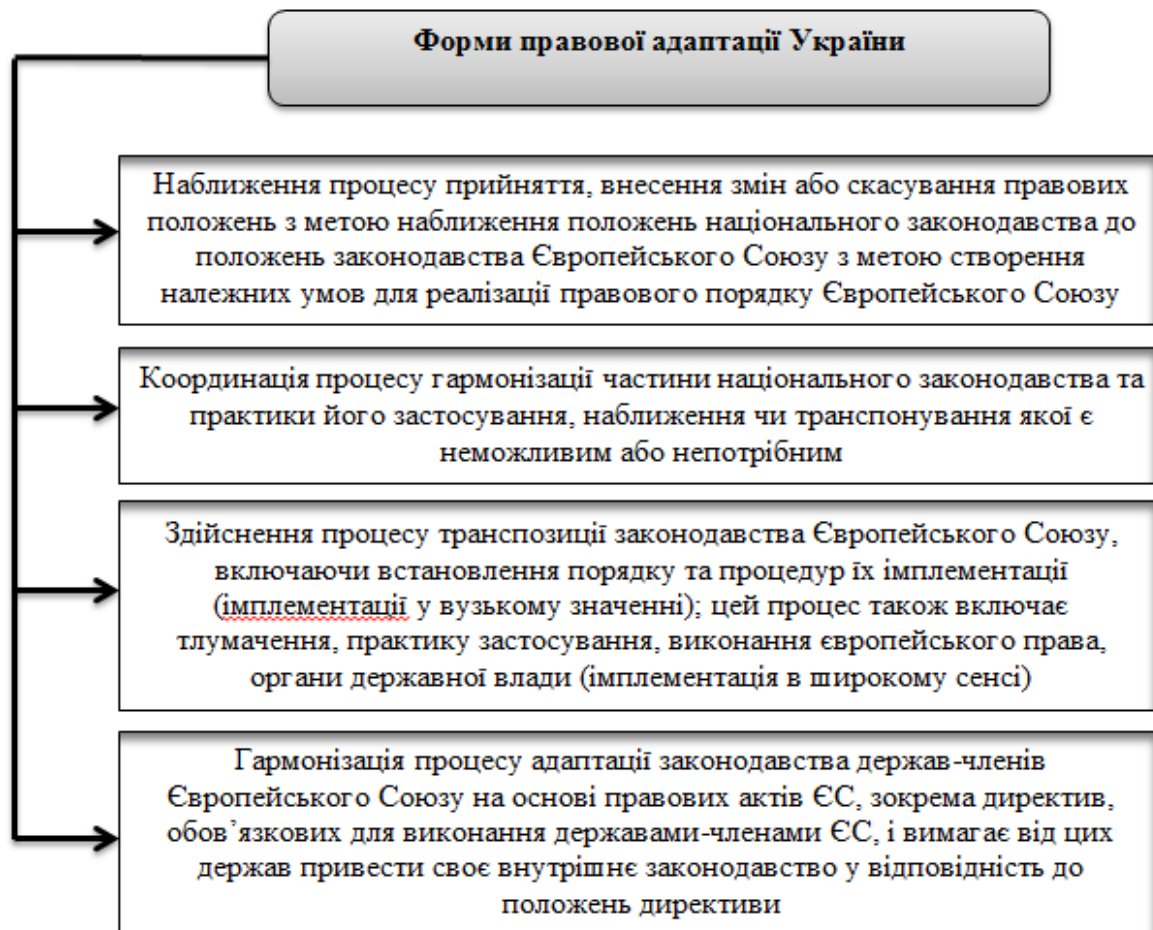

Рис. 1.2. Форми правової адаптації України

Джерело: складено автором на основі [16]

Україна першою державою 14 червня 1994 р. означила свої взаємовідносини з Угодою про партнерство та співробітництво з ЄС (Верховна Рада України, 2014 р.). Окрім того, Президент України 11 червня 1998 року видає Указ «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу». Відповідно до статті 51 зазначеної Угоди наша держава повинна наблизити законодавство оподаткування прибутку підприємств й непряме оподаткування адекватно нормам і стандартам податкового права ЄС. ДПС України у 2006 році стала членом Внутрішньоевропейської організації податкових адміністрацій (ІОТА). Організація була створена європейськими податковими адміністраціями в 1996 році за сприянням Європейської Комісії. Наразі ІОТА складається із 43 країн-учасниць.

Необхідність адаптації вітчизняних податків до законодавства ЄС сформульована у Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) «Шляхом євроінтеграції». Відповідною спробою визначити напрями

інтеграції податкової системи до Європейського співтовариства стало схвалення 19 лютого 2007 р. Концепції реформування податкової системи України. На жаль, сьогодні українська податкова система, на відміну від країн ЄС, ще не сприяють розбудові соціально орієнтованої конкурентоспроможної ринкової економіки держави.

Адаптаційний процес національної податкової системи до європейських стандартів характеризується певною динамікою та особливостями. В новітніх умовах суттєвими напрямками діяльності є:

- послідовне зростання рівня оподаткування до середнього по країнах ЄС (37,4%), позбавлення диспропорцій мобільного оподаткування (праці, капіталу,) та немобільних засад (природні ресурси, споживання, власність);
- подолання проблеми зниження податкового тиску на економіку методом заниження ставок головних бюджетоутворюючих податків, що передбачені Податковим кодексом та наступне скорочення кількості податків і платежів;
- системні заходи на ступені будь-кого рівня ДПС України стосовно автоматизації процесів оподаткування (Єдиний реєстр податкових накладних, електронна звітність, відшкодування ПДВ) для знешкодження алгоритмів мінімізації, притягнення до сплати господарюючих суб'єктів усіх категорій, скорочення частини тіньової економіки (Tyschenko, Ostapenko, & Babenko, 2018);
- введення податкових преференцій, зокрема інвестиційних, відносно обмеження терміну їх надання (не більше п'яти років) та контролю за цільовим використанням коштів, що вивільняються;
- удосконалення заходів стосовно оподаткування акцизного податку й природних ресурсів: частина даних платежів у валових податкових надходженнях утримується невисокою (4,4% та 10,1%) якій притаманна тенденція до зменшення. Енергетичні ресурси (бензин, нафтопродукти, скраплений газ) становлять тільки 27% надходжень акцизного податку.

Головними прогалинами податкової системи України є:

– податки не є механізмом забезпечення зростання конкурентоспроможності країни. Доходи держави в основному формуються за фіскальною системою. Застосування регулюючої функції податків орієнтується на тривале зростання економіки, що, як наслідок, не підсилює конкурентоспроможність податкової системи України поміж країн ЄС;

– важливим недоглядом є відсутність стабільності й недосконалості законодавства. Дотепер підзаконними нормативними актами регулюється питання оподаткування, зокрема Указами Президента, постановами Кабінету Міністрів. Податковому законодавству притаманні подібні ознаки з європейським правом, але тільки в найменуваннях податків. Багатозначність термінів податкового законодавства має негативний вплив на функціонування господарюючих суб'єктів, знижує інвестиційну привабливість національної економіки;

– малий бізнес в ЄС аналізується як визначний чинник становлення конкурентоспроможності європейської економіки на міжнародному ринку, значної ефективності внутрішнього ринку, а також чинник підвищення зайнятості населення. Спрощений режим оподаткування має негативні наслідки: низька мотивація підприємницької діяльності, відсутність бажання господарюючих суб'єктів перетворювати власний статус, для отримання права на спрощену систему оподаткування, що затримує їх розвиток, зростання діапазонів діяльності, спричиняє подрібнення середніх підприємств. Підприємницька практика й світова практика доводять, що визначною ознакою розвитку ринкової економіки є присутність і оптимальне співвідношення я великих, середніх і малих підприємств;

– надмірно великими та нераціональними є витрати на адміністрування податкової системи. Практика Міністерства фінансів, фіскальних органів та митної служб обмаль скоординована, між структурами відсутній єдиний інформаційний простір, що зумовлює до дублювання функцій;

– система митно-тарифного регулювання не допускає оперативного реагування на кон'юнктурні зміни світового ринку, а також режимів торгівлі в других державах і структури економіки України;

– система поділу податкових надходжень поміж загальним і місцевими бюджетами своєю неефективністю удержує піднесення економіки в регіонах.

Гармонізація оподаткування в ЄС є процесом, який має певні напрямки розвитку, свою динаміку. Країни Європи намагаються оптимізувати оподаткування (запровадити нові податкові технології на основі самооподаткування, підтримувати високий рівень соціальних стандартів тощо). Загальні податкові тенденції в Європейському Союзі мають слугувати орієнтиром для процесу адаптації податкових систем країн, які прагнуть вступити до ЄС. Зараз зрозуміло, що Україні необхідно прискорити приєднання до цього процесу, а ті сфери, які поки що найменш гармонізовані в ЄС, розвиватися за власним «фіскальним сценарієм», тобто відповідно до моделі фіскальної політики, яку проводить держава. Загальними пріоритетами мають стати зменшення тягара вітчизняної податкової системи, подальше скорочення податків і платежів, вирівнювання диспропорцій в оподаткуванні, зосередження на використанні інноваційних адміністративних методів, обмеження економічно необґрунтованих преференцій в оподаткуванні, посилення податкових стимулів для підприємництва, податкова культура та психологічне сприйняття бізнесу та населення. дії держави у сфері податкової політики.

Висновки до розділу 1.

Податкова система України є типом відкритої, динамічної системи; це набір податків, встановлених у країні. Її відкритість означає необхідність аналізу, насамперед, зовнішніх факторів, під впливом яких відбувається її формування. Його системність вимагає, щоб податки були взаємопов'язані, органічно доповнювали один одного, не суперечили системі та її елементам. Системний підхід передбачає виконання обох функцій податків. З позицій фіскальної позиції податкова система має забезпечувати гарантоване та стабільне надходження доходів до бюджету; з точки зору регулювання має надавати державі можливість впливати на всі аспекти соціально-економічного

розвитку суспільства. З об'єктивних причин податкові надходження до державного бюджету, з одного боку, спричинені скороченням або припиненням господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні, суттєво зменшилися, а витрати на ведення війни, у тому числі за рахунок держави бюджетних коштів, значно зросли. Це означає брак коштів, які потрібно фінансувати. За рахунок яких джерел і яким чином це можна зробити - питання надзвичайно складне. Джерела і форми такого фінансування можуть і повинні бути різними.

Податкові надходження завжди були основним джерелом доходів державного бюджету України і становили в середньому 85% його доходів. Зараз вони знизилися до 70%, і в разі продовження активної фази війни існує реальна загроза подальшого зниження навіть цього і так досить скромного значення.

Говорячи сьогодні про податки, позиції представників влади, підприємців та бізнес-середовища знову кардинально розійшлися. Адже перші, хто дбає про державний бюджет і дивиться на динаміку надходжень, виступають за підвищення податків, відновлення податкових перевірок, а інша сторона наводить свої беззаперечні аргументи про неможливість посилення податкового тиску. Водночас конфлікт ніби набирає обертів, що вкрай небажано, оскільки сьогодні Україні потрібна консолідація, а не чвари, які лише послаблюють країну. Але ми вважаємо, що підняти податки зараз неможливо. І пояснення цьому можна знайти в наступному.

По-перше, вона фактично нічого не дає державному бюджету, це буде лише додатковим приводом для суспільного невдоволення. Наприклад, підвищення ставки військового збору навіть до 6% нічого не дає для бюджету, оскільки зайнятість у реальному секторі економіки скоротилася в рази; у багатьох найкращих випадках роботодавці платять своїм працівникам лише мінімальну заробітну плату, стягуючи цей збір із державних службовців, у тому числі військових, які тепер отримують відповідну заробітну плату; це перекидання грошей з однієї видаткової кишені бюджету в іншу дохідну, що

жодним чином не впливає на збалансованість державного бюджету в кращу сторону.

Крім того, недостатньо фіскального потенціалу для збільшення будь-яких податків, оскільки зменшилася база оподаткування всіх без винятку податків. По-друге, відомо, що криза – це не лише загроза, а й можливість. У зв'язку з цим є можливість раз і назавжди вирішити проблему тіньового сектору економіки, який в Україні, особливо у важкі часи, завжди був своєрідним буфером безпеки для української економіки і виступає ним зараз. По-третє, податкове навантаження на громадян і підприємців вже значно зросло. Чомусь державні чиновники завжди досить позитивно реагують на волонтерські рухи та значні обсяги допомоги, які суспільство надає українській армії, і не тільки, але забувають враховувати цей фактор під час формування та реалізації податкової політики держави. Водночас надання волонтерської допомоги, незалежно від її форми, фінансової, матеріальної, трудової тощо, є не що інше, як форма оподаткування, а точніше самооподаткування, тобто добровільний збір коштів для фінансування суспільно значущих потреби країни, в якій формується зріле громадянське суспільство. Після війни варто повернутися до питання врахування кількості перерахованих на ці потреби коштів при визначенні податкових зобов'язань хоча б з ПДФО.

В умовах воєнного стану податкова політика держави має бути виваженою. Суть такої політики має бути спрямована на стимулювання економічного зростання та підприємництва в Україні. Платник податків має право очікувати від держави справедливого дотримання принципу правової визначеності та балансу інтересів.

Адаптаційний процес національної податкової системи до європейських стандартів характеризується певною динамікою та особливостями. В новітніх умовах суттєвими напрямками діяльності є: послідовне зростання рівня оподаткування до середнього по країнах; подолання проблеми зниження податкового тиску на економіку методом зниження ставок головних бюджетоутворюючих податків; системні заходи на ступені будь-кого рівня ДПС України стосовно автоматизації процесів оподаткування; введення

податкових преференцій, зокрема інвестиційних, відносно обмеження терміну їх надання (не більше п'яти років) та контролю за цільовим використанням коштів, що вивільняються; удосконалення заходів стосовно оподаткування акцизного податку й природних ресурсів.

Головними прогалинами податкової системи України є: податки не є механізмом забезпечення зростання конкурентоспроможності країни; важливим недоглядом є відсутність стабільності й недосконалості законодавства; малий бізнес в ЄС аналізується як визначний чинник становлення конкурентоспроможності європейської економіки на міжнародному ринку, значної ефективності внутрішнього ринку, а також чинник підвищення зайнятості населення; надмірно великими та нерациональними є витрати на адміністрування податкової системи; система митно-тарифного регулювання не допускає оперативного реагування на кон'юнктурні зміни світового ринку, а також режимів торгівлі в других державах і структури економіки України; система поділу податкових надходжень поміж загальним і місцевими бюджетами своєю неефективністю удержує піднесення економіки в регіонах.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Реалізація фіскальних пріоритетів держави в розрізі податків: макрорівень

Основним джерелом фінансових ресурсів держави є податкові надходження, адекватність яких визначає здатність держави виконувати виконує охоронні функції, регулює економічний розвиток, задовольняє соціальні потреби населення. Організація фінансування державних видатків передбачає насамперед наявність достатніх і адекватна інформація про обсяг фінансових ресурсів у майбутньому. Зобразимо діаграмою склад податків в дохідній частині бюджету держави станом на 2022 р.

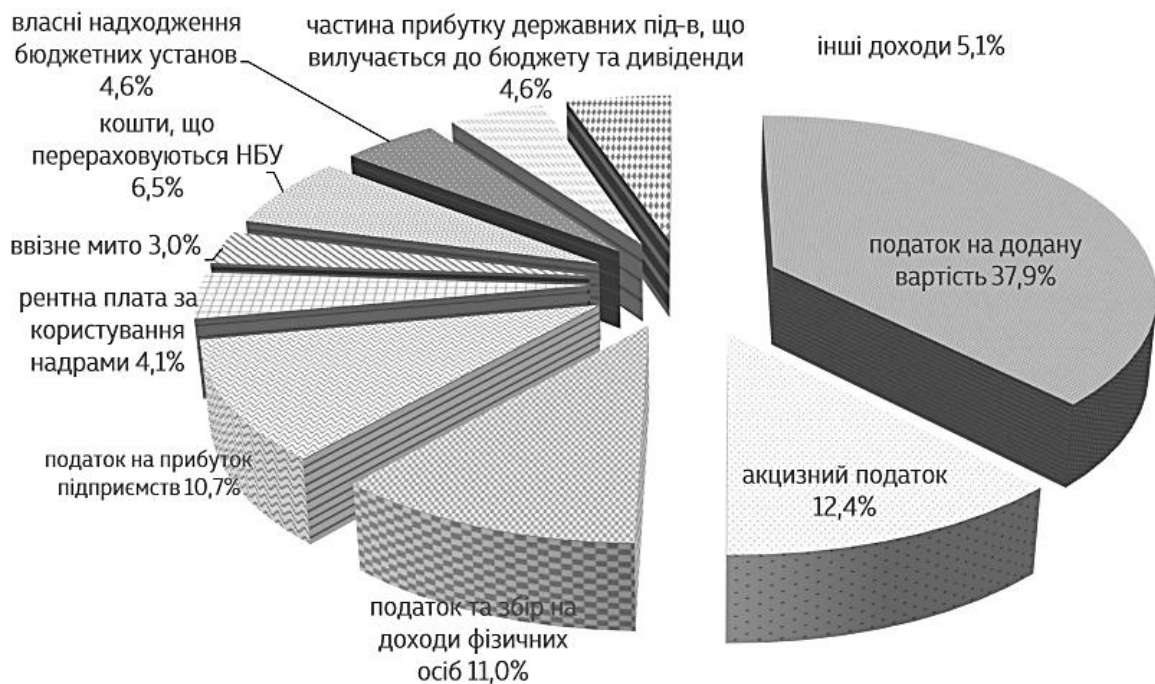

Рис. 2.1. Питома вага податкових надходжень в бюджет України станом на 2022 р.

Джерело: складено автором на основі [23]

Будучи одним з основних податків, що приносять дохід в Україні, ПДВ виконує всі характерні для нього функції оподаткування (нормативну, фіскальну та розподільчу). Фіскальна функція виконується, оскільки дохід від ПДВ становить вагомую частину доходів бюджету, наприклад у 2022 р. ПДВ у

доходах бюджету 2022 р. становить 37,9%. Механізм сплати ПДВ характеризується певними проблемними моментами, пов'язаними передусім до блокування податкових накладних, кількість яких останнім часом зросла. Це має негативний вплив на господарську діяльність, оскільки блокування рахунків спричиняє відволікання коштів від готівки потоку, втрата позитивного іміджу та привабливості для ділових партнерів і т. д.

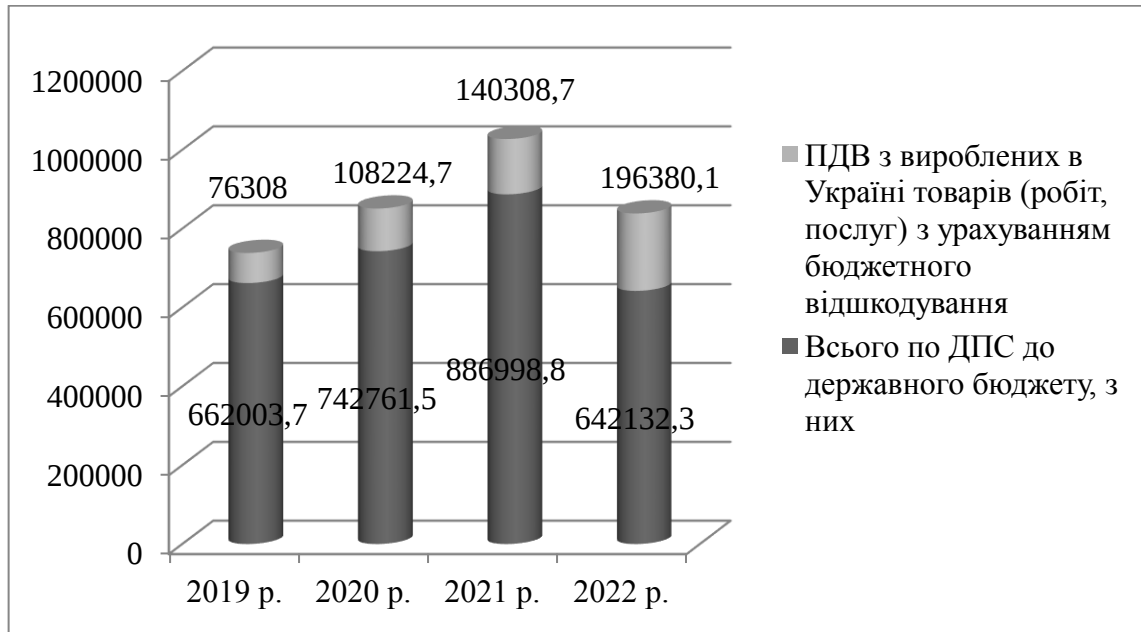

Рис. 2.2. Надходження ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) за 2019-2022 рр., млн. грн

Джерело: складено автором на основі [23]

Динаміка надходжень до державного бюджету від реалізації фіскальних заходів ДПС за 2019-2022 р. має тенденцію до зниження у зв'язку з нововведенням воєнного стану, які були описані у першому розділі. Так, у 2022 р. всього надходжень до державного бюджету по ДПС становило 642132,3 млн. грн, що на 244866,5 млн. грн. менше у порівнянні з минулим періодом. ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) у цій структурі становило 31% у 2022 р., що на 15,8% більше в порівнянні з часткою ПДВ у загальних надходженнях до бюджету від ДПС у 2021 р.

Особливістю сплати ПДВ до бюджету є використання електронного адміністрування система (ЕАС). На відміну від більшості інших податків, які сплачуються шляхом перерахування суми зобов'язань з банківський рахунок, ПДВ сплачується шляхом переказу коштів з електронного рахунку ЕАС,

відкритого в Казначействі. В результаті розрахунку можуть виникнути такі ситуації: податкове зобов'язання перевищує податковий кредит; податковий кредит більший за податкове зобов'язання.

У першому випадку у платника податків виникає заборгованість перед бюджетом, у другому – має право на відшкодування. Наразі процес розрахунків з бюджетом автоматизований через впровадження системи електронного адміністрування. Податкова системне реалізує регулятивну функцію, використовуючи ставки ПДВ. ПДВ встановлено та застосовується з метою дотримання принципів оподаткування, однак, часто реалізація всіх принципів неможлива через їх несумісність. У зв'язку з цим пропонуємо наступні способи покращення адміністрування ПДВ в Україні:

- введення диференційованих ставок ПДВ;
- забезпечення своєчасного відшкодування ПДВ та створення умов запобігання виникненню нових боргів;
- вдосконалення процесів адміністрування ПДВ.

Другу позицію серед непрямих податків за фіскальною ефективністю займає акциз. Це один із податків, який забезпечують постійні та стабільні надходження до консолідованого бюджету України.

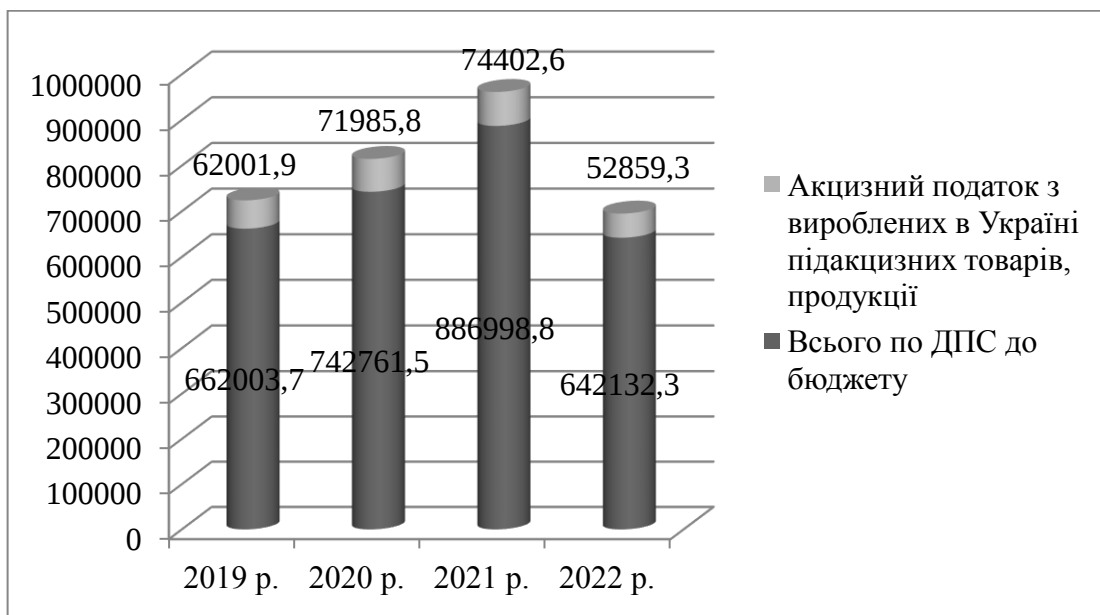

Рис. 2.3. Надходження акцизного податку з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) за 2019-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [29]

В порівнянні з 2021 р. надходження акцизного податку знизилось на 21859,3 млн. грн.. Питома вага даного податку у загальній сумі надходження від ДПС до бюджету у 2022 р. становив 8,2%, що на 0,2% менше від частки акцизного податку 2021 р. Найбільша сума надходжень від ДПС до бюджету спостерігалась у 2021 р.

Акцизний податок - це не тільки надбавка до ціни, а й додаток, що виконує спеціальне призначення. Таким чином, можна звернути увагу на подвійність цільової функції акцизів, яка проявляється в тому, що вони є одним із основних джерел надходження дебіторської заборгованості до бюджету, але й це засіб

Також, обґрунтуємо більш детальне роз'яснення ролі цього виду податку:

- збільшення рівня надходжень до бюджету незначне податкове навантаження і невеликі адміністративні збори;
- обмеження деструктивних зовнішніх впливів від використання підакцизних товарів, наприклад, тютюну, алкогольних напоїв, енергоносіїв, транспортних засобів;
- забезпечення справедливості оподаткування по вертикалі.

Доцільно зазначити, що підвищення фіскальної ефективності акцизного податку методом підняття ставки адміністрування зумовлює протилежний ефект та спричинює зріст тіньового обороту товарів на які сплачується акцизний податок, зменшення легального виробництва. Україна після ратифікації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом зобов'язалась поступово наближати акцизні ставки на тютюнові вироби з врахуванням обмежувальних регіональних норм й гармонізації політики протидії контрабанді підакцизними товарами.

Удосконалення адміністрування акцизного податку в контексті зростання фіскальної ефективності податкової системи може відбуватись за такими напрямками:

- спрощення для платників податку податкових процедур;
- застосування підвищеного контролю за використанням цільового призначення й введення економічно доцільних податкових пільг;

– впровадження електронного документообігу в процесі адміністрування акцизного податку.

В Україні варто запровадити системний підхід до рішень, скерованих на тривалу перспективу й гармонізацію податкових надходжень, підвищення не лише кількісного, а також відносного приросту податкових надходжень від товарів які є підакцизними.

Ефективність оподаткування в цілому проявляється в позитивній динаміці податкових надходжень до бюджету. Вирішення цієї проблеми в Україні неможливе без подальшого реформування системи оподаткування доходів громадян, у тому числі податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), який є одним із найважливіших податків. За наповненням Державного бюджету України він посідає друге місце після податку на додану вартість (Мінфін України, 2022).

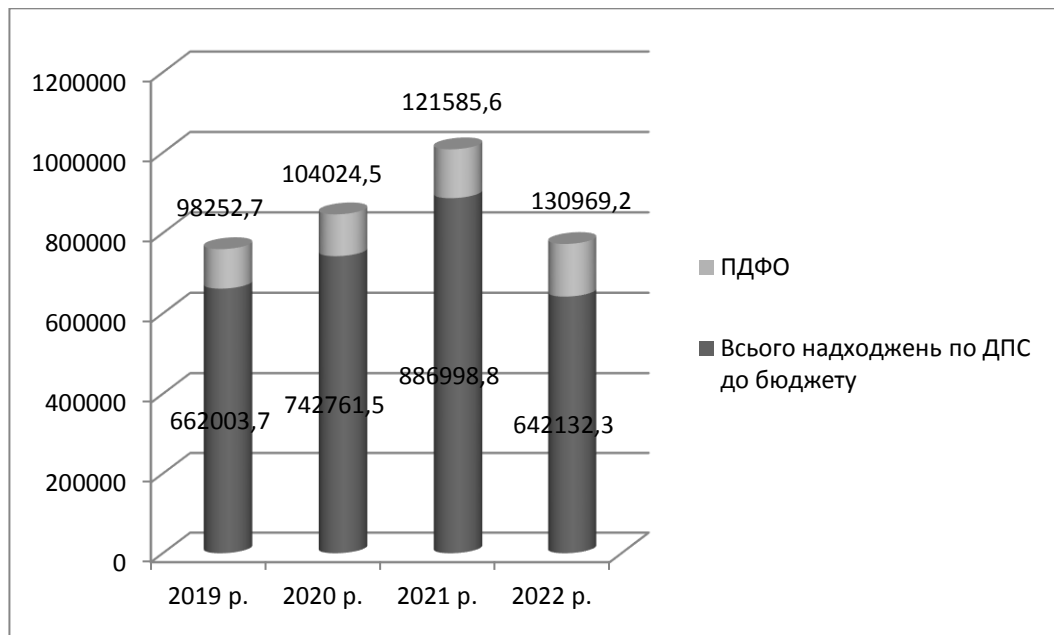

Рис. 2.4. Надходження ПДФО за 2019-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [23]

У 2022 р. ПДФО становить 20,4% від усіх надходжень в державний бюджет через ДПС. Ця частка на 6,7% більше, ніж минулого року. Проте потенціал ПДФО в Україні використовується не повністю, про що свідчать масові ухилення від його сплати. Іншими словами, вона не виконує повною мірою як фіскальну, так і соціальну функції. У багатьох розвинених країнах, де дохідна частина бюджету значною мірою залежить від надходжень

прибуткового податку, йому надається особливе значення у вирішенні соціальних проблем. Регулюючи ставку цього податку, можна впливати як на інвестиційний процес, так і зменшувати нерівність у доходах між соціальними групами, запобігаючи тим самим виникненню соціальних конфліктів [38].

ПДФО – це прямий податок, який сплачується на всій території країни і стягується з доходів громадян. Отже, сплата цього податку залежить від стану його податкової бази, а саме доходів населення. Відповідно до пункту 3 статті 163 Податкового кодексу України при визначенні бази оподаткування враховуються всі доходи платника податку, отримані ним як у грошовій, так і в негрошовій формах [33]. До доходів населення належать заробітна плата, доходи від власності, доходи від підприємницької діяльності, соціальні виплати, інші доходи, одержані у грошовій та натуральній формі. В Україні у 2022 році [30] найбільшим видом доходів населення є заробітна плата (47,0%). На інші види доходів припадає значно менша частка. За соціальними виплатами та іншими отриманими поточними трансфертами – 31,8%, за доходами та змішаними доходами – 18,1%, за доходами від власності – 3,1%. Це означає, що основними платниками податків є наймані працівники. До речі, в умовах ринкової економіки основним видом доходу мають бути доходи від підприємницької діяльності; платниками податків мають бути переважно підприємці.

Настав час повернутися до прогресивної шкали ПДФО в Україні та звільнити від податку громадян, доходи яких знаходяться в межах прожиткового мінімуму.

Слід зазначити, що в практиці оподаткування України до 2004 року застосовувалася прогресивна шкала податку на доходи фізичних осіб. Зменшення податкового тиску на малозабезпечені верстви населення дасть їм можливість спрямувати вивільнені кошти на вирішення найважливіших для них питань (лікування, освіта тощо). Більший податок платитимуть заможні категорії населення. Це збільшить надходження до бюджету та закріпить принцип справедливого оподаткування, оскільки відбудеться перерозподіл податкового тягаря в бік заможних.

Сучасна податкова система України характеризується підвищеним податковим навантаженням на малозабезпечені верстви населення, які складають 50% платників податків. На них припадає близько 22% виплат ПДФО.

Запропонований підхід «вписується» у світову практику ПДФО, де максимальна ставка податку на прибуток досягає 40-45%, а середня – 33,48%. Теоретично прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб в економіці, яка характеризується постійним збільшенням розриву між бідними та багатими, має сприяти перенесенню більшої частини податкового тягара на громадян з вищими доходами. Водночас справедливість прогресивного оподаткування прибутку забезпечуватиметься за умов: по-перше, низької інфляції, який автоматично не включає громадян із середніми та низькими доходами до податкової прогресії; по-друге, висока ефективність адміністрування ПДФО; по-третє, доступність інформації про доходи громадян з урахуванням усіх джерел, а не лише заробітної плати; по-четверте, жорсткі обмеження на відплив капіталу за кордон.

Удосконалення адміністрування ПДФО має відбуватися в напрямку застосування неоподатковуваного мінімуму прожиткового мінімуму. Податок не повинен впливати на дохід, що забезпечує мінімальний рівень життя платника та його сім'ї. Їх реалізація сприятиме зміцненню економічної ефективності та соціальної справедливості у сфері оподаткування, підвищенню рівня та якості життя населення, вирішенню проблеми диференціації доходів.

Ще одним важливим податком, який забезпечує ефективне виконання фіскальних пріоритетів є податок на прибуток підприємств.

Водночас у процесі глобалізації та цифровізації традиційна система оподаткування прибутку підприємств в Україні зазнає значних змін, оскільки вводяться нові вимоги та посилюється податковий контроль з боку держави для запобігання ухилення від сплати податків.

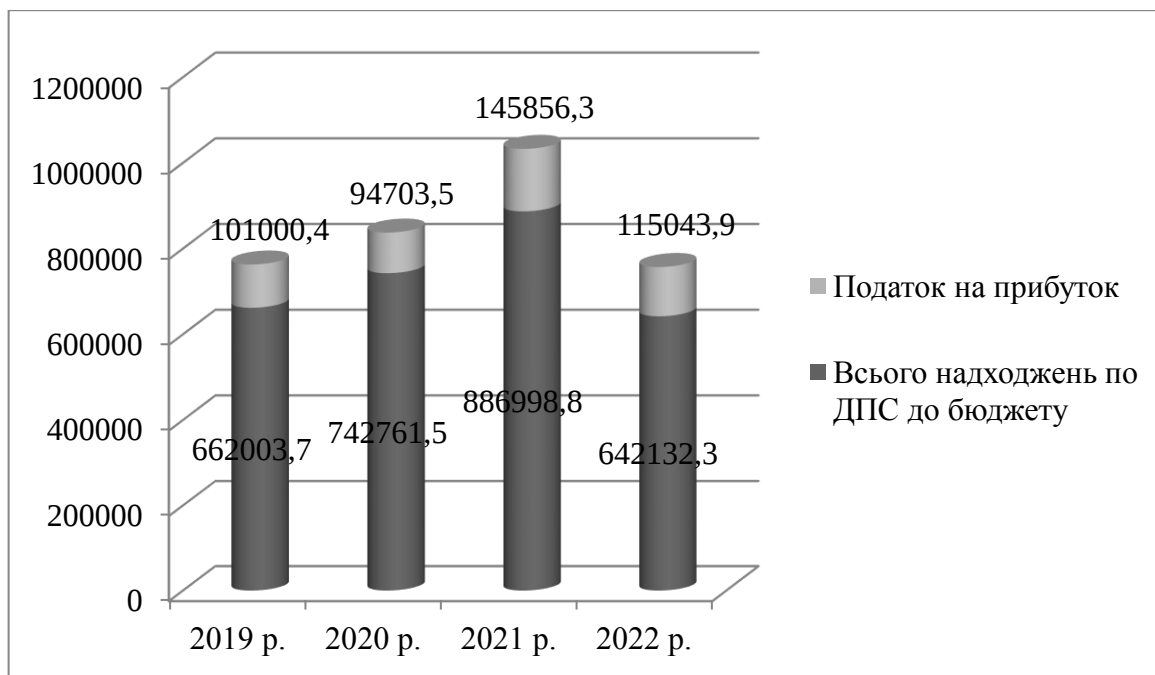

Рис. 2.5. Надходження податку на прибутку за 2019-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [23]

За 2022 р. податок на прибуток становив 17,9% від надходжень до бюджету по ДПС, що на 1,5% більше за аналогічний показник 2021 р., проте у вартісному вимірі максимальний розмір податку на прибуток надійшов до бюджету у 2021 р., а у 2022 р. на 30812,4 млн. грн. менше за минулий період.

В Україні базова ставка податку на прибуток підприємств за часи незалежності змінилася з 35% до нинішньої ставки 18%. Для порівняння, у 2022 році середня світова ставка податку на прибуток підприємств за даними 180 юрисдикцій становила 23,37% [4]. В Україні для окремих видів діяльності, крім основної ставки, встановлюються додаткові ставки податку на прибуток [5]:

- 3% – для страхових компаній – резидентів за договорами страхування від об’єкта оподаткування;
- 0% – для договорів довгострокового страхування життя, договорів добровільного медичного страхування та договорів страхування у сфері недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії,
- 0 %, 4 %, 5 %, 6 %, 12 %, 15 %, 18 %, 20 % – до доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України в окремих випадках, визначених законом;

- 10% – від доходів, отриманих від проведення азартних ігор з використанням гральних автоматів;

- 18% – від доходу, отриманого від букмекерської діяльності, азартних ігор без урахування доходу від азартних ігор з використанням гральних автоматів, зменшеного на суму виплат гравцеві;

- 30% – від доходу від діяльності з випуску та проведення лотерей з урахуванням законодавчо визначених особливостей оподаткування цієї діяльності;

- 18% – від скоригованого прибутку підконтрольної іноземної компанії.

Надходження від податку на прибуток підприємств в Україні, як одного з основних бюджетоутворюючих податків, протягом останніх десяти років перебувають на відносно стабільному рівні, за винятком незначних відхилень. Незважаючи на це, в умовах глобалізації та посилення міжнародного інформаційного обміну на законодавчому рівні запроваджуються заходи протидії ухиленням від сплати податків, посилюється контроль за податковою звітністю та сплатою податків. Серед основних змін, запроваджених протягом останніх трьох років, є розробка та розширення сфери застосування поняття ділової мети, правил оподаткування контрольованих іноземних компаній, приєднання до міжнародного обміну звітами по країнах. Водночас варто зазначити, що частина вимог, які прямо не імплементовані в законодавство України, наприклад, вимоги до звітності, регламентовані DAC6, опосередковано впливають на вітчизняні підприємства при здійсненні ними транскордонних операцій. Такі реформи є перспективними та наближають вітчизняну податкову систему до світової практики. Поступове впровадження заходів щодо ухилення від оподаткування та податкового контролю сприятиме прозорості господарської діяльності та зменшить ризик переведення прибутку. При цьому важливо, щоб будь-які зміни враховували специфіку вітчизняної економіки.

2.2. Вплив податкових трансформацій на доходи ОТГ на прикладі Чортківської ОТГ: мікрорівень

Місцеві податки і збори є невід'ємною частиною податкової системи України. Важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів є місцеві податки і збори, за допомогою яких досягається фінансова самостійність органів місцевого самоврядування. Податкові надходження до місцевих бюджетів спрямовуються на забезпечення достатнього рівня функціонування місцевих закладів охорони здоров'я, освіти, культури, соціальної інфраструктури, розвиток комунального господарства тощо. Належний розвиток інституту місцевого оподаткування в умовах децентралізації потребує відповідних правових забезпечення механізмів справляння місцевих податків і зборів. Слід зазначити, що прийняті протягом останніх років зміни до податкового законодавства України забезпечили функціонування фінансової системи органів місцевого самоврядування, яка формується. Проте в період реформ у сфері справляння місцевих податків і зборів виникли проблеми, які потребують вирішення.

Справляння місцевих податків і зборів здійснюється на підставі нормативно-правових актів, тобто за законодавчо встановленими правилами. Таке законодавче визначення порядку їхнього управління є своєрідним виявом суверенітету демократичних держав і виконання їх інститутами належних владних функцій. Таким чином, процес мобілізації та використання надходжень від сплати місцевих податків і зборів має правове підґрунтя та стає предметом контролю з боку фіскальної служби. За звітний період структура місцевих податків і зборів суттєво не змінилася. Місцеві збори, такі як плата за паркування транспортних засобів і туристичний збір, становлять невелику частину цієї структури. Плата за першу реєстрацію транспортного засобу (загальнонаціональний платіж) передувала збору за паркування транспортних засобів [34].

Практика показує, що місцева влада не використовує можливості контролювати це; не встановлюють паркінги, не ведуть облік землі та не

контролюють відповідні угоди, що зменшує обсяг його надходжень. Детінізація та зміна бази туристичних послуг збільшить фінансовий результат туристичного збору. Його механізм має враховувати фінансові резерви. Єдиний податок є важливим і регресивним. Спрощена система оподаткування дозволяє замінити окремі податки та збори єдиним податком із збереженням спрощеного обліку та звітності. Ситуація з місцевими бюджетами станом на 2023 р. в цілому можна назвати позитивною. Проте, це лише в цілому, адже місцеві бюджети сьогодні перебувають на значному рівні дисбалансу. Приміром, в разі зарахування ПДФО за місцем проживання зникли б багато проблемних аспектів: зникла б можливість ухилення від сплати не за місцем розташування підприємства, а безпосередньо за місцем юридичної особи, також можна було б уникнути порушення пропорційності внаслідок ПДФО військовослужбовців. Необхідним є удосконалення трансферної політики держави, тому що на даний час існують випадки надання державою значних додаткових коштів бюджетам з більшим обсягом доходів на 2023 р. в порівнянні з 2021 р., разом з цим громадам, які мають негативну тенденцію в зростанні не надаються жодні кошти [23]. За перший квартал 2023 р. місцеві бюджети показали вагомий приріст надходжень, в зіставленні з попередніми періодами. Простежується послідовне повернення до минулих ритмів збільшення дохідної складової місцевих бюджетів. Зокрема, різниця надходжень за березень 2023/2022 років являє практично 12 млрд. грн.

Максимальний цілковитий приріст за три місяці 2023 р. покрили надходження ПДФО військовослужбовців (+18,9 млрд. грн.. або +329,3%). У 2022 р. в період січня-березня надійшло 5,7 млрд. грн. даного податку, а в першому кварталі 2023 р. уже - 24,6 млрд. грн. Аналіз окремих доходів місцевих бюджетів за перший квартал 2018-2023 рр., показує значний приріст ПДФО (більше, ніж вдвоє), що спричинено розподілом до бюджетів місцевого самоврядування 4% ПДФО починаючи з 2022 р., збільшенням отриманих військовослужбовцями грошових винагород та інших виплат і теж інфляцією.

**Податкові надходження до бюджету Чортківської ОТГ за 2021-
2023 рр.,**

Податки та збори	2021 р.		2022 р.		2023 р. (по жовтень)		Відхилення 2023-2022 рр.	
	млн.грн.	%	млн.грн	%	млн.грн	%	млн. грн	%
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості.	129 305,7	70,42	184 837,6	79,4	185 488,9	80,68	651,3	1,2
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	452,2	0,25	535,6	0,23	128,2	0,05	-407,4	-0,2
Внутрішні податки на товари та послуги	15 604,9	8,50	9 774,4	4,20	12 302,5	5,12	2528,1	0,9
Місцеві податки та збори, що сплачуються (перераховуються) згідно з Податковим кодексом України.	38 080,4	20,74	37 425,6	16,08	33 363,1	14,09	-4062,5	-2
Інші податки та збори.	166,8	0,09	228,6	0,10	131,2	0,06	-97,4	-0,1,

Джерело: складено автором на основі [31]

Взагалі з 2018 р. відбувся ріст власних доходів місцевих бюджетів майже вдвічі, за винятком інфляції з 57,0 млрд. грн.. до 110,6 млрд. грн.; з врахуванням інфляції приріст дорівнює 55% або 31,1 млрд. грн.. Збільшення власних доходів у першому кварталі 2023 р., відносно першого кварталу 2022 р., з врахуванням інфляції, склав 12% або 11,1 млрд. грн. Розглянемо динаміку наповнення податковими надходженнями бюджет на прикладі Чортківської ОТГ (табл. 2.1).

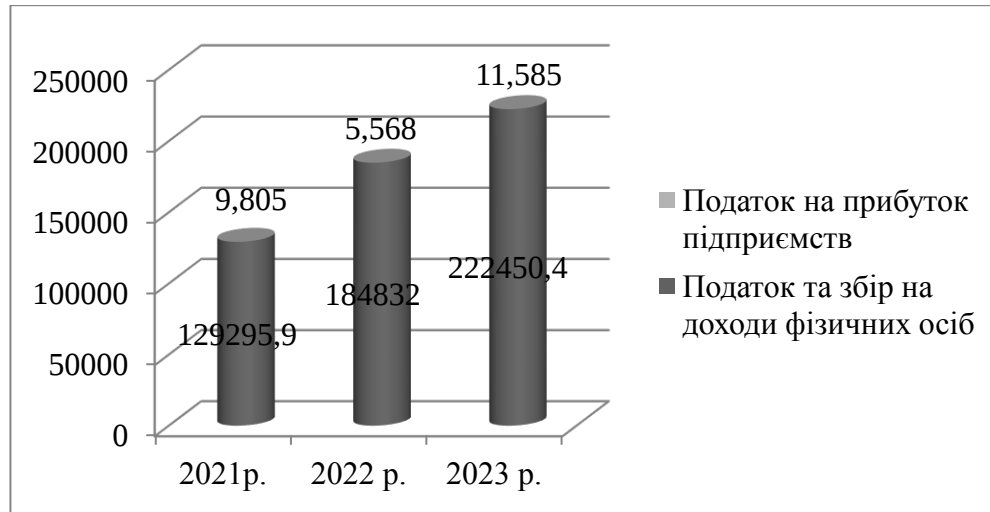

Рис. 2.7. Динаміка надходжень ПДФО та податку на прибуток в бюджет Чортківської ОТГ за 2021-2023 рр.,млн.грн

Джерело: складено автором на основі [31]

Основну питому вагу податкових надходжень до бюджету склали податки на доходи, податки на прибуток, вона коливається в межах 70,4-80,68% за період, що аналізується. Максимальний даний показник спостерігається у 2023 р. і на 651,3 млн. грн. переважає аналогічний у 2022 р.

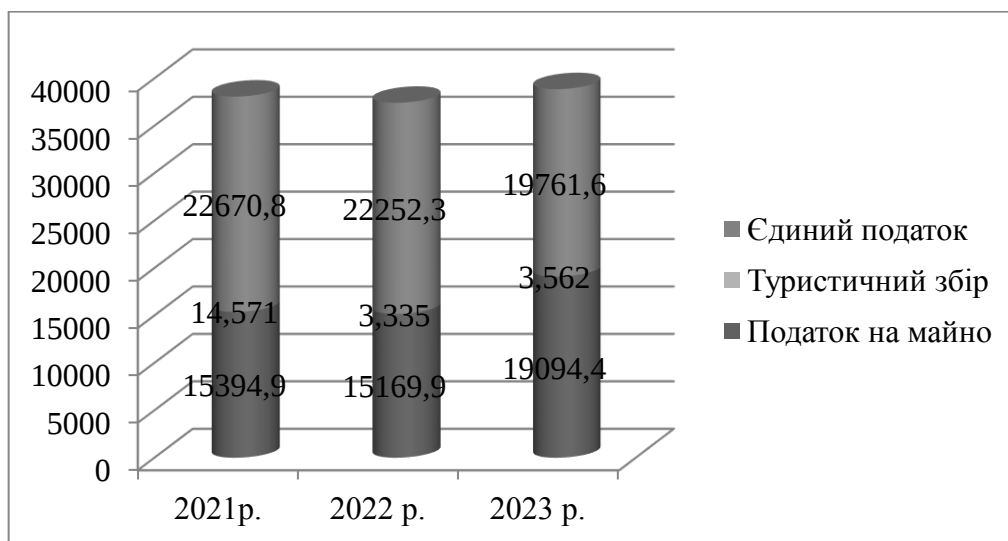

Рис. 2.8. Динаміка надходжень місцевих податків та зборів в бюджет Чортківської ОТГ за 2021-2023 рр.,млн.грн

Джерело: складено автором на основі [31]

Місцеві податки і збори, які сплачуються відповідно до Податкового кодексу займають питому вагу в межах 14,1-20,7% і мають тенденцію до зниження за період, що аналізується. У 2023 р. даний вид надходжень знизився на 4062,5 млн. грн.

Зростають у 2023 р. внутрішні податки на товари й послуги в співставленні з аналогічними показниками 2022 р.

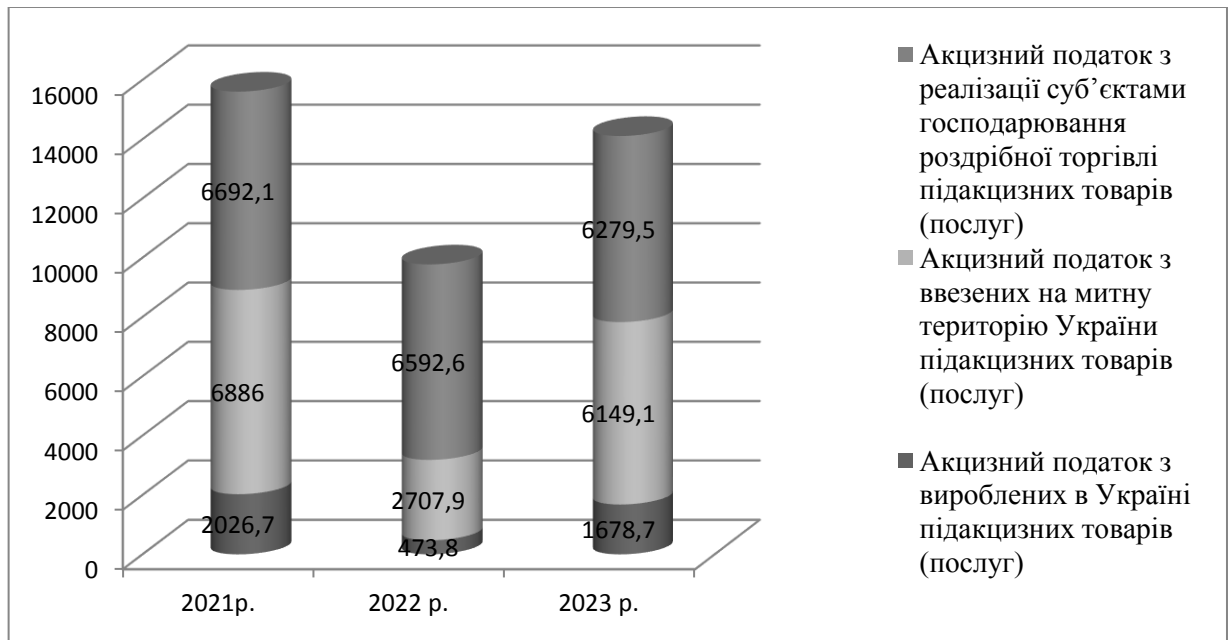

Рис. 2.9. Динаміка надходжень внутрішніх податків на товари й послуги в бюджет Чортківської ОТГ за 2021-2023 рр., млн.грн

Джерело: складено автором на основі [31]

Максимальні внутрішні податки і збори надійшли в бюджет Чортківської ОТГ у 2021 р., далі війна внесла свої корективи і обсяг податків, що аналізуємо зменшився на 5830,5 млн. грн. Проте, у 2023 р. ситуація стабілізується і внутрішні податки на товари й послуги зростають на 4333,2 млн. грн.

Проаналізувавши функціонування податкової системи на прикладі ОТГ, можемо зауважити, що приділяється недостатньо уваги специфічним характеристикам регіону (економічний розвиток, кліматичні умови, кількість населення тощо) й як наслідок не виконуються певні фіскальні резерви податків й зборів. Адже, особливі об'єкти оподаткування наявні у регіонах, які можуть сприяти зростанню наповнення бюджетів й вирішувати нагальні соціально-економічні питання. Таким чином, необхідним є покращувати умови функціонування суб'єктів господарювання, з метою збільшення їх прибутковості, як джерела надходжень до бюджету. Важливим в цьому напрямку є забезпечення ефективного контролю в процесі адміністрування місцевих податків й стимулювання органами місцевої влади підприємницької активності та збільшення джерел оподаткування.

Висновки до розділу 2.

Податкова системне реалізує регулятивну функцію, використовуючи ставки ПДВ. ПДВ встановлено та застосовується з метою дотримання принципів оподаткування, однак, часто реалізація всіх принципів неможлива через їх несумісність. У зв'язку з цим пропонуємо наступні способи покращення адміністрування ПДВ в Україні: введення диференційованих ставок ПДВ; забезпечення своєчасного відшкодування ПДВ та створення умов запобігання виникненню нових боргів; вдосконалення процесів адміністрування ПДВ.

В порівнянні з 2021 р. надходження акцизного податку знизилось на 21859,3 млн. грн.. Питома вага даного податку у загальній сумі надходження від ДПС до бюджету у 2022 р. становив 8,2%, що на 0,2% менше від частки акцизного податку 2021 р. Найбільша сума надходжень від ДПС до бюджету спостерігалась у 2021 р. Акцизний податок - це не тільки надбавка до ціни, а й додаток, що виконує спеціальне призначення. Таким чином, можна звернути увагу на подвійність цільової функції акцизів, яка проявляється в тому, що вони є одним із основних джерел надходження дебіторської заборгованості до бюджету, але й це засіб

Підвищення фіскальної ефективності акцизного податку методом підняття ставки адміністрування зумовлює протилежний ефект та спричинює зріст тіньового обороту товарів на які сплачується акцизний податок, зменшення легального виробництва. Удосконалення адміністрування акцизного податку в контексті зростання фіскальної ефективності податкової системи може відбуватись за такими напрямками: спрощення для платників податку податкових процедур; застосування підвищеного контролю за використанням цільового призначення й введення економічно доцільних податкових пільг; впровадження електронного документообігу в процесі адміністрування акцизного податку.

У 2022 р. ПДФО становить 20,4% від усіх надходжень в державний бюджет через ДПС. Ця частка на 6,7% більше, ніж минулого року. Проте

потенціал ПДФО в Україні використовується не повністю, про що свідчать масові ухилення від його сплати. Іншими словами, вона не виконує повною мірою як фіскальну, так і соціальну функції. До доходів населення належать заробітна плата, доходи від власності, доходи від підприємницької діяльності, соціальні виплати, інші доходи, одержані у грошовій та натуральній формі. В Україні у 2022 році (Державна служба статистики України, 2022, березень) найбільшим видом доходів населення є заробітна плата (47,0%). На інші види доходів припадає значно менша частка. За соціальними виплатами та іншими отриманими поточними трансфертами – 31,8%, за доходами та змішаними доходами – 18,1%, за доходами від власності – 3,1%. Це означає, що основними платниками податків є наймані працівники. До речі, в умовах ринкової економіки основним видом доходу мають бути доходи від підприємницької діяльності; платниками податків мають бути переважно підприємці. Сучасна податкова система України характеризується підвищеним податковим навантаженням на малозабезпечені верстви населення, які складають 50% платників податків. На них припадає близько 22% виплат ПДФО.

Запропонований підхід «вписується» у світову практику ПДФО, де максимальна ставка податку на прибуток досягає 40-45%, а середня – 33,48%. Теоретично прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб в економіці, яка характеризується постійним збільшенням розриву між бідними та багатими, має сприяти перенесенню більшої частини податкового тягара на громадян з вищими доходами.

Водночас справедливість прогресивного оподаткування прибутку забезпечуватиметься за умов: по-перше, низької інфляції, який автоматично не включає громадян із середніми та низькими доходами до податкової прогресії; по-друге, висока ефективність адміністрування ПДФО; по-третє, доступність інформації про доходи громадян з урахуванням усіх джерел, а не лише заробітної плати; по-четверте, жорсткі обмеження на вплив капіталу за кордон.

За 2022 р. податок на прибуток становив 17,9% від надходжень до бюджету по ДПС, що на 1,5% більше за аналогічний показник 2021 р., проте у

вартісному вимірі максимальний розмір податку на прибуток надійшов до бюджету у 2021 р., а у 2022 р. на 30812,4 млн. грн. менше за минулий період.

За перший квартал 2023 р. місцеві бюджети показали вагомий приріст надходжень, в зіставленні з попередніми періодами. Простежується послідовне повернення до минулих ритмів збільшення дохідної складової місцевих бюджетів. Зокрема, різниця надходжень за березень 2023/2022 років являє практично 12 млрд. грн.

Максимальний цілковитий приріст за три місяці 2023 р. покрили надходження ПДФО військовослужбовців (+18,9 млрд. грн.. або +329,3%). У 2022 р. в період січня-березня надійшло 5,7 млрд. грн. даного податку, а в першому кварталі 2023 р. уже - 24,6 млрд. грн. Аналіз окремих доходів місцевих бюджетів за перший квартал 2018-2023 рр., показує значний приріст ПДФО (більше, ніж вдвоє), що спричинено розподілом до бюджетів місцевого самоврядування 4% ПДФО починаючи з 2022 р., збільшенням отриманих військовослужбовцями грошових винагород та інших виплат і теж інфляцією.

Розглянуто динаміку наповнення податковими надходженнями бюджет на прикладі Чортківської ОТГ. Основну питому вагу податкових надходжень до бюджету склали податки на доходи, податки на прибуток, вона коливається в межах 70,4-80,68% за період, що аналізується. Максимальний даний показник спостерігається у 2023 р. і на 651,3 млн. грн. переважає аналогічний у 2022 р.

Місцеві податки і збори, які сплачуються відповідно до Податкового кодексу займають питому вагу в межах 14,1-20,7% і мають тенденцію до зниження за період, що аналізується. У 2023 р. даний вид надходжень знизився на 4062,5 млн. грн.

Максимальні внутрішні податки і збори надійшли в бюджет Чортківської ОТГ у 2021 р., далі війна внесла свої корективи і обсяг податків, що аналізуємо зменшився на 5830,5 млн. грн. Проте, у 2023 р. ситуація стабілізується і внутрішні податки на товари й послуги зростають на 4333,2 млн. грн.

РОЗДІЛ 3. ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ЕРА ГЛОБАЛЬНИХ ПЕРЕМІН.

3.1. Інноваційне перетворення податкової системи в умовах цифрової трансформації.

Головним завданням фінансової системи в цілому є забезпечення контрольованого здійснення важливих для життєдіяльності та розвитку суспільства економічних процесів. Це пояснюється тим, що всі економічні ресурси обмежені, а отже, фінансова система повинна сприяти їх раціональному використанню. Інститути фінансової системи, з одного боку, створюють обмежувальні рамки для функціонування суб'єктів господарювання з точки зору управління фінансами, а з іншого – беруть участь у розподілі ресурсів, впливаючи на їх ефективність та інтенсивність [28].

Сучасні тенденції фінансового розвитку – фінансіалізація, розповсюдження цифрових технологій, віртуалізація фінансових ресурсів, розвиток фінансових інновацій – викликають та зумовлюють необхідність інституційних змін у фінансовій системі. Четверта промислова революція має кілька серйозних наслідків для всіх сфер, включаючи фінансову: зміна очікувань і поведінки споживачів; якість продукту покращується зі збільшенням продуктивності даних і активів; нові партнерства формуються, коли компаніям стає відомо про нові форми співпраці; операційні моделі перетворюються на цифрові моделі. Інституційні трансформації фінансової системи України стосуються змін на рівні формальних і неформальних інститутів на мікро- та макрорівнях: «удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування фінансової системи з урахуванням нових тенденцій розвитку; переформування системи державного регулювання фінансової системи; формування нової якості податкової системи країни; розвиток нової інфраструктури фінансової системи, комплексне впровадження інноваційних рішень» [21].

В умовах інноваційності економіки України існує значне, але нерівномірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання, що призводить до диспропорції на етапі становлення цифрової економіки. Саме тому розвиток податкової системи України в умовах становлення цифрової економіки відіграє важливу роль у формуванні та розподілі фінансових ресурсів держави. Цифрова система оподаткування найбільш ефективно впливає на функціонування та господарську діяльність цифрових бізнес-структур.

Ми переконані, що економічний ефект від цифровізації промисловості може бути багатограним: цифровізація технологічних процесів, способів організації виробництва; оцифрування засобів праці (обладнання, приладів, машин) з найкращими якісними характеристиками. Але вона буде якісною та ефективною за умови розумної трансформації податкової політики в епоху цифрових технологій.

Нинішня система в Україні досить громіздка. Велике значення надається реалізації фіскальної функції, суть якої полягає у формуванні дохідної частини державного бюджету всіх рівнів. До недосконалості діючої податкової системи, яка затримує становлення цивілізованого промислового підприємництва та сприяє зростанню тіньового сектору економіки, слід віднести нераціональне співвідношення прямих і непрямих податків. Виділення в податковій системі двох підсистем (прямих і непрямих податків) сприяє досягненню відносного балансу між двома різними функціями податків: фіскальною та регулюючою.

Про трансформаційні зміни податкової політики в умовах віртуальної реальності та цифровізації економічних відносин свідчить масштабна реформа міжнародної податкової системи, яка завершилася 10 серпня 2021 року ОЕСР. Очікується, що з 2024 року транснаціональні компанії будуть оподатковуватись за мінімальною ставкою корпоративного податку, яка становить 15%. За словами Євгена Курілова, головного державного ревізора-інспектора відділу моніторингу контрольованих операцій управління трансфертного ціноутворення Департаменту податкового аудиту ДПС України, «угоду укладено між транснаціональними корпораціями 136 країн і юрисдикцій до країн світу, що забезпечує щоб ці фірми сплачували справедливую частку

податків, де б вони не працювали та одержували прибуток. Україна також приєдналася до Заяви про створення нової основи для впровадження міжнародної податкової реформи щодо двокомпонентного вирішення податкових проблем, що виникають у Цифровізація економіки».

Загалом національне законодавство не містить чіткого формулювання електронної комерції, Інтернет-торгівлі та інших відповідних визначень, хоча самі поняття активно використовуються в офіційних документах, зокрема в Концепції. Законодавство не містить класифікацію цифрових продуктів, тобто не визначає їх належність до товарів чи послуг. Для врегулювання оподаткування цифрових товарів необхідно внести зміни до відповідних статей Податкового кодексу, які стосуються об'єктів оподаткування в цілому та об'єктів справляння ПДВ зокрема. Електронну комерцію важко контролювати – особу та місцезнаходження покупця тепер можна встановити лише за банківською картою, а якщо оплата здійснюється через систему електронних платежів, наприклад Web-money, то це неможливо. Проблема нездатності податкових органів відстежити електронні операції в цьому випадку залишається невирішеною для всіх держав. Відсутність належної технології створює ситуацію, коли можливості для ухилення від сплати податків здаються нескінченними. Тому без розвитку нових технологій, які б дозволили податковим органам ідентифікувати та відстежувати операції в кіберпросторі, не обійтися.

Окремим напрямком використання фінансових технологій є поява спеціалізованих регуляторних та наглядових технологій – RegTech, SupTech. Технології RegTech є інформаційними технологіями у сфері фінансів, оскільки забезпечують дотримання нормативних вимог до учасників фінансового ринку. Такі технології допомагають фінансовим установам виконувати вимоги регуляторних органів, забезпечуючи перевірку та захист ідентифікації клієнта. Компанії RegTech допомагають клієнтам відповідати стандартам, забезпечують належне керування протоколами ризиків і впроваджують засоби контролю, які активно зменшують ризики. Поява RegTech зумовлена: посткризовими змінами в регулюванні, які вимагають масового розкриття інформації; розробка

технологічних рішень у сфері інформатики, що дозволяють структурувати неструктуровані дані; економічні стимули для учасників, щоб мінімізувати швидко зростаючі витрати на відповідність; зусилля регуляторів щодо підвищення ефективності наглядових інструментів для посилення конкуренції та підтримки фінансової стабільності (як макро-, так і мікро) та цілісності ринку. Технологія RegTech допомагає відповідати нормативним вимогам, об'єднуючи всі фіскальні, фінансові та торгові норми. Фактично ці технології є механізмом інформування офіційних інститутів фінансової системи [46].

Переваги використання технології RegTech: контроль платежів (фінансові установи щодня отримують і обробляють величезні суми платежів, контроль цих транзакцій допоможе отримати інформацію, яка зменшить витрати, посилить боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму); систематизація даних про ризики (фінансові установи постійно мають справу зі зростаючими вимогами до звітності, капіталу, ліквідності, включаючи сценарії стрес-тестів, і RegTech може запропонувати рішення для інтеграції внутрішніх систем звітності, чистого збору даних із несумісних та/або застарілих систем); ідентифікація та реалізація нових вимог (RegTech може запропонувати інструменти для оцінки наслідків змін нормативних вимог, порівняння застосованих заходів контролю, аналізу вимог до даних та виявлення областей підвищеного ризику); моделювання, прогнозування та аналіз конкретних сценаріїв (використання методів управління ризиками вимагає моделювання та детального аналізу ризиків – RegTech пропонує більш широкий вибір інструментів для аналізу сценаріїв, ризиків та прогнозованих змін); KYC (знай свого клієнта); кібербезпека (багатофакторна ідентифікація клієнтів, контроль передачі даних, аналіз поведінки співробітників, тестові кібератаки).

Серед глобальних викликів цифровізація диктує нові виклики та можливості для фіскалізації та, водночас, агресивно породжує ризики та потенційні загрози. Підсумовуючи дослідження, ми бачимо, що саме в контексті нових можливостей для розвитку теорії оптимального оподаткування та вдосконалення існуючих податкових систем постає питання цифровізації фіскальної політики та простору.

Цифровізація полегшує роботу фіскальних установ з точки зору систематизації наявної інформації в різних частинах податкової системи і, отже, кращого виявлення ухилень від сплати податків. У цьому контексті цифровізацію можна розглядати як вдосконалення технологій податкового регулювання та контролю. Цифровізація податкової системи формує технологічну основу, закладає основу для законодавчого запровадження нової якісної податкової політики. Крім того, ми переконані, що реформування фіскального простору в рамках інноваційного податкового планування сприятиме стабільному наповненню місцевих та державного бюджетів, підвищенню ефективності використання коштів на підприємствах та орієнтації на пріоритети фінансової стабілізації та економічного зростання. України.

3.2. Моделювання змін післявоєнної податкової системи: перспектива для України.

Для фінансування частини реконструкції економіки України у післявоєнний період, вирішення раніше окреслених проблем, а також для забезпечення реалізації стратегії сталого економічного розвитку на середньострокову перспективу, Україна має збільшити свої державні доходи протягом післявоєнного періоду. Досягнення цієї мети вимагає впровадження реформ податкової системи та покращення збору податків. Зважаючи на це, окреслимо загальний напрямок, у якому мають йти зміни й визначимо деякі варіанти податкової реформи.

В контексті вимог щодо Євроінтеграції українська влада вжила заходів для збільшення податкових надходжень, щоб створити фіскальний простір із врахуванням трьох змін, які мають бути подані до парламенту до кінця січня 2023 року: скасування мораторію на податкові перевірки; відновлення довоєнного режиму для платників податків, які мають право на отримання 2% спрощений режим оподаткування; забезпечення повномасштабного контролю за використанням касових апаратів у роздрібній торгівлі. У довгостроковій

перспективі тенденція має полягати у відновленні податкової політики і адміністрування до довоєнної структури, а також працювати над «ширшим дизайном податкової політики», модернізацією адміністрування доходів.

Структура державних доходів в Україні суттєво відрізнялася від більш розвинених країн ЄС. Порівнюючи частки основних податків у загальних надходженнях в Україні проти ситуації Австрії та Німеччини, як приклад розвинених країн ЄС, а також Чехії, Естонії та Словенія, як трійки найбільш розвинених економік, можна простежити, що Україна отримує значно менше доходів через внески на соціальне страхування (ЄСВ) – їх частка в Україні була 18%, тоді як у всіх інших п'яти країнах – понад 30%. З іншого боку, Україна збирає більше за рахунок податку на додану вартість (ПДВ) – 27% загальних надходжень, що набагато більше, ніж будь-яка з п'яти інших країн, а через акцизи – 9%, знову більше, ніж будь-яка з інших п'яти країн. Україна теж збирає відносно велику суму від податку на прибуток підприємств (ПП) – 8% від загального доходу, лише Чехія збирає більше. Щодо податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), то Україна займає середину – 17%. Її державні доходи надходять від ПДФО, що менше, ніж в Австрії, Німеччині та Естонії, але більше, ніж в Чехії та Словенії. Таким чином, загалом українська податкова система більшою мірою спиралася на оподаткування товарів і послуг (ПДВ та акцизи), ніж на оподаткування доходів (ЄСВ та ПДФО) [23].

Основним напрямком післявоєнних змін податкової системи України має бути напрям збільшення доходів. Проте, недоцільно негайно впроваджувати кардинальні зміни. У перші роки етапу реконструкції значну частину потреб у фінансуванні покриватиметься міжнародними донорами. Крім того, знадобиться деякий час для того, щоб економіка оговталася від руйнівних наслідків війни: багато приватних фірм, так і державних корпорацій були знищені, і багато людей покинули країну. Однак, міжнародне донорське фінансування не є стійким довгостроковим рішенням, і коли воно починає скорочуватися, буде необхідна мобілізація внутрішніх доходів.

Першим варіантом збільшення внутрішніх надходжень може бути підвищення ЄСВ. В Україні ЄСВ є одними з найнижчим у світі і складає лише

22% заробітної плати. В результаті країна не збирає достатньо грошей з цього джерела доходів й становить лише 6,5% ВВП, що нижче, для більшості країн. Якщо загальну ставку ЄСВ підвищити з нинішніх 22% до 28%, що є ставкою в Албанії та Північній Македонії, доходи з цього джерела зростуть приблизно на 30%, або близько 2% ВВП. Незважаючи на підвищення, Україна все одно матиме одну з найнижчих ставок ЄСВ.

Політики також повинні розглянути питання про скасування обмеження ЄСВ. Наразі обмеження встановлено у 15 мінімальних заробітних плат, яка, правда, є одним з найвищих. Однак, важко оцінити, скільки буде отримано доходів від скасування або збільшення ліміту, враховуючи відсутність даних про індивідуальні доходи в Україні, додатковий дохід надходитиме від осіб з вищими доходами, що робить його формою прогресивного оподаткування та посилення аргументів на користь такого кроку.

Другий варіант, який слід розглянути, – це запровадження прогресивного податку на доходи фізичних осіб. В даний час доходи від ПДФО в Україні загалом нижчі, ніж у розвинених країнах ЄС. В основному це пов'язано з ПДФО в Україні, який має пропорційну ставку 18%. Хоча цей показник не особливо низький порівняно з іншими країнами з «фіксованими» податками (де ставка зазвичай становить 10%), це нижче, ніж ставки в країнах з прогресивним ПДФО. Тому запровадження прогресивного ПДФО потенційно збільшить збір надходжень України та приведе її податкову систему у відповідність із системою передових країн ЄС. Одним із можливих шляхів запровадження прогресивного ПДФО є запровадження додаткової ставки для 1-5% до вищих доходів.

Щодо значних змін в податку на прибуток на прибуток і ПДВ, то вони можуть і не знадобитися, проте, є можливість їх оптимізувати. Підвищення ставки податку на прибуток може бути недоцільним, оскільки вона вже є відносно високою – 18%, тобто серед найвищих показників та генерує значні доходи. Крім того, ставка ПДВ в Україні подібна до ставок інших країн регіону, а збір доходів є відносно високим. Однак, можна потенційно покращити відповідність шляхом усунення лазівок, розширення податкової бази та

видалення неефективних винятків. Внівши незначні зміни в ці податкові системи, Україна може покращити їх збір при збереженні конкурентного бізнес-середовища.

Одним із варіантів, який можна розглянути, є зниження ставки ПДВ на продукти харчування. На даний час харчування в Україні оподатковується ПДВ за стандартною ставкою 20%, яка відрізняється від більшості проаналізованих країн, де продукти харчування зазвичай оподатковуються за зниженою ставкою. Хоча це зменшило б доходи, але може мати позитивний соціальний вплив, враховуючи сплеск бідності в Україні під час війни.

Жодних серйозних змін щодо акцизного податку не потрібно, оскільки існуюча система загалом сумісна з європейськими вимогами. Зусилля тут мають бути спрямовані на боротьбу з незаконною торгівлею.

На додаток до запропонованих змін у податковій політиці, з метою покращення дотримання податкового законодавства та зміцнення спроможності податкової адміністрації необхідно спрямувати зусилля на спрощення адміністрування та цифровізацію, що сприятиме дотримання податкового законодавства й може зменшити навантаження на платників податків. Процедури податкового адміністрування також мають бути оптимізовані шляхом зменшення бюрократії та непотрібних затримок. Для досягнення цих цілей необхідно використовувати сучасні ІТ-системи та інвестиції в навчання та розвиток персоналу податкової адміністрації, що дозволить краще керувати даними платників податків, виявляти недотримання законодавства та запроваджувати ефективне правозастосування. Крім того, підвищення прозорості адміністрування податків можна здійснювати шляхом публікації податкових даних для підзвітності та громадської довіри.

Змодельовані трансформації податкової системи в післявоєнний період також допоможе у вирішенні наступних проблем: забезпечення становлення належної податкової свідомості (підвищення фінансової грамотності та власної відповідальності); дотримання соціальної справедливості в сфері оподаткування; зростання довіри громадян до дій державних структур.

Висновки до розділу 3.

Загалом національне законодавство не містить чіткого формулювання електронної комерції, Інтернет-торгівлі та інших відповідних визначень, хоча самі поняття активно використовуються в офіційних документах, зокрема в Концепції. Законодавство не містить класифікацію цифрових продуктів, тобто не визначає їх належність до товарів чи послуг. Для врегулювання оподаткування цифрових товарів необхідно внести зміни до відповідних статей Податкового кодексу, які стосуються об'єктів оподаткування в цілому та об'єктів справляння ПДВ зокрема. Електронну комерцію важко контролювати – особу та місцезнаходження покупця тепер можна встановити лише за банківською картою, а якщо оплата здійснюється через систему електронних платежів, наприклад Web-money, то це неможливо. Проблема нездатності податкових органів відстежити електронні операції в цьому випадку залишається невирішеною для всіх держав. Відсутність належної технології створює ситуацію, коли можливості для ухилення від сплати податків здаються нескінченними. Тому без розвитку нових технологій, які б дозволили податковим органам ідентифікувати та відстежувати операції в кіберпросторі, не обійтися.

Окремим напрямком використання фінансових технологій є поява спеціалізованих регуляторних та наглядових технологій – RegTech, SupTech. Технології RegTech є інформаційними технологіями у сфері фінансів, оскільки забезпечують дотримання нормативних вимог до учасників фінансового ринку. Такі технології допомагають фінансовим установам виконувати вимоги регуляторних органів, забезпечуючи перевірку та захист ідентифікації клієнта. Переваги використання технології RegTech: контроль платежів (фінансові установи щодня отримують і обробляють величезні суми платежів, контроль цих транзакцій допоможе отримати інформацію, яка зменшить витрати, посилить боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму); систематизація даних про ризики (фінансові установи постійно мають справу зі зростаючими вимогами до звітності, капіталу, ліквідності, включаючи сценарії

стрес-тестів, і RegTech може запропонувати рішення для інтеграції внутрішніх систем звітності, чистого збору даних із несумісних та/або застарілих систем); ідентифікація та реалізація нових вимог (RegTech може запропонувати інструменти для оцінки наслідків змін нормативних вимог, порівняння застосованих заходів контролю, аналізу вимог до даних та виявлення областей підвищеного ризику); моделювання, прогнозування та аналіз конкретних сценаріїв (використання методів управління ризиками вимагає моделювання та детального аналізу ризиків – RegTech пропонує більш широкий вибір інструментів для аналізу сценаріїв, ризиків та прогнозованих змін); KYC (знай свого клієнта); кібербезпека (багатофакторна ідентифікація клієнтів, контроль передачі даних, аналіз поведінки співробітників, тестові кібератаки).

В контексті вимог щодо Євроінтеграції українська влада вжила заходів для збільшення податкових надходжень, щоб створити фіскальний простір із врахуванням трьох змін, які мають бути подані до парламенту до кінця січня 2023 року: скасування мораторію на податкові перевірки; відновлення довоєнного режиму для платників податків, які мають право на отримання 2% спрощений режим оподаткування; забезпечення повномасштабного контролю за використанням касових апаратів у роздрібній торгівлі. У довгостроковій перспективі тенденція має полягати у відновленні податкової політики і адміністрування до довоєнної структури, а також працювати над «ширшим дизайном податкової політики», модернізацією адміністрування доходів.

Першим варіантом збільшення внутрішніх надходжень може бути підвищення ЄСВ. В Україні ЄСВ є одними з найнижчим у світі і складає лише 22% заробітної плати. В результаті країна не збирає достатньо грошей з цього джерела доходів й становить лише 6,5% ВВП, що нижче, для більшості країн. Якщо загальну ставку ЄСВ підвищити з нинішніх 22% до 28%, що є ставкою в Албанії та Північній Македонії, доходи з цього джерела зростуть приблизно на 30%, або близько 2% ВВП. Незважаючи на підвищення, Україна все одно матиме одну з найнижчих ставок ЄСВ.

Політики також повинні розглянути питання про скасування обмеження ЄСВ. Наразі обмеження встановлено у 15 мінімальних заробітних плат, яка,

правда, є одним з найвищих. Однак, важко оцінити, скільки буде отримано доходів від скасування або збільшення ліміту, враховуючи відсутність даних про індивідуальні доходи в Україні, додатковий дохід надходитиме від осіб з вищими доходами, що робить його формою прогресивного оподаткування та посилення аргументів на користь такого кроку. Другий варіант, який слід розглянути, – це запровадження прогресивного податку на доходи фізичних осіб. В даний час доходи від ПДФО в Україні загалом нижчі, ніж у розвинених країнах ЄС. В основному це пов'язано з ПДФО в Україні, який має пропорційну ставку 18%. Хоча цей показник не особливо низький порівняно з іншими країнами з «фіксованими» податками (де ставка зазвичай становить 10%), це нижче, ніж ставки в країнах з прогресивним ПДФО. Тому запровадження прогресивного ПДФО потенційно збільшить збір надходжень України та приведе її податкову систему у відповідність із системою передових країн ЄС. Одним із можливих шляхів запровадження прогресивного ПДФО є запровадження додаткової ставки для 1-5% до вищих доходів.

Зниження ставки ПДВ на продукти харчування. На даний час харчування в Україні оподатковується ПДВ за стандартною ставкою 20%, яка відрізняється від більшості проаналізованих країн, де продукти харчування зазвичай оподатковуються за зниженою ставкою. Хоча це зменшило б доходи, але може мати позитивний соціальний вплив, враховуючи сплеск бідності в Україні під час війни. Жодних серйозних змін щодо акцизного податку не потрібно, оскільки існуюча система загалом сумісна з європейськими вимогами. Зусилля тут мають бути спрямовані на боротьбу з незаконною торгівлею.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Детальне вивчення особливостей функціонування податкової системи України на мікро та макро рівнях дало змогу окреслити такі висновки і сформулювати чіткі рекомендації щодо трансформації до вимог міжнародної спільноти:

1. З позицій фіскальної позиції податкова система має забезпечувати гарантоване та стабільне надходження доходів до бюджету; з точки зору регулювання має надавати державі можливість впливати на всі аспекти соціально-економічного розвитку суспільства. З об'єктивних причин податкові надходження до державного бюджету, з одного боку, спричинені скороченням або припиненням господарської діяльності суб'єктів господарювання в Україні, суттєво зменшилися, а витрати на ведення війни, у тому числі за рахунок держави бюджетних коштів, значно зросли. Це означає брак коштів, які потрібно фінансувати. За рахунок яких джерел і яким чином це можна зробити - питання надзвичайно складне. Джерела і форми такого фінансування можуть і повинні бути різними.

2. Податкові надходження завжди були основним джерелом доходів державного бюджету України і становили в середньому 85% його доходів. Зараз вони знизилися до 70%, і в разі продовження активної фази війни існує реальна загроза подальшого зниження навіть цього і так досить скромного значення. Ми вважаємо, що підняти податки зараз неможливо. І пояснення цьому можна знайти в наступному. По-перше, вона фактично нічого не дає державному бюджету, це буде лише додатковим приводом для суспільного невдоволення. Наприклад, підвищення ставки військового збору навіть до 6% нічого не дає для бюджету, оскільки зайнятість у реальному секторі економіки скоротилася в рази; у багатьох найкращих випадках роботодавці платять своїм працівникам лише мінімальну заробітну плату, стягуючи цей збір із державних службовців, у тому числі військових, які тепер отримують відповідну заробітну плату; це перекидання грошей з однієї видаткової кишені бюджету в іншу

дохідну, що жодним чином не впливає на збалансованість державного бюджету в кращу сторону. Крім того, недостатньо фінансового потенціалу для збільшення будь-яких податків, оскільки зменшилася база оподаткування всіх без винятку податків. По-друге, відомо, що криза – це не лише загроза, а й можливість. У зв'язку з цим є можливість раз і назавжди вирішити проблему тіньового сектору економіки, який в Україні, особливо у важкі часи, завжди був своєрідним буфером безпеки для української економіки і виступає ним зараз. Підвищуючи податки, держава посиляє чіткий сигнал тим, хто там працює, що вона планує продовжувати працювати в рамках старої парадигми адміністрування податків. Адаптаційний процес національної податкової системи до європейських стандартів характеризується певною динамікою та особливостями. В новітніх умовах суттєвими напрямками діяльності є: послідовне зростання рівня оподаткування до середнього по країнах; подолання проблеми зниження податкового тиску на економіку методом заниження ставок головних бюджетоутворюючих податків; системні заходи на ступені будь-кого рівня ДПС України стосовно автоматизації процесів оподаткування; введення податкових преференцій, зокрема інвестиційних, відносно обмеження терміну їх надання (не більше п'яти років) та контролю за цільовим використанням коштів, що вивільняються; удосконалення заходів стосовно оподаткування акцизного податку й природних ресурсів.

3. Головними прогалинами податкової системи України є: податки не є механізмом забезпечення зростання конкурентоспроможності країни; важливим недоглядом є відсутність стабільності й недосконалості законодавства; малий бізнес в ЄС аналізується як визначний чинник становлення конкурентоспроможності європейської економіки на міжнародному ринку, значної ефективності внутрішнього ринку, а також чинник підвищення зайнятості населення; надмірно великими та нераціональними є витрати на адміністрування податкової системи; система митно-тарифного регулювання не допускає оперативного реагування на кон'юнктурні зміни світового ринку, а також режимів торгівлі в других державах і структури економіки України; система поділу податкових

надходжень поміж загальним і місцевими бюджетами своєю неефективністю удержує піднесення економіки в регіонах.

4. Податкова системно реалізує регулятивну функцію, використовуючи ставки ПДВ. ПДВ встановлено та застосовується з метою дотримання принципів оподаткування, однак, часто реалізація всіх принципів неможлива через їх несумісність. У зв'язку з цим пропонуємо наступні способи покращення адміністрування ПДВ в Україні: введення диференційованих ставок ПДВ; забезпечення своєчасного відшкодування ПДВ та створення умов запобігання виникненню нових боргів; вдосконалення процесів адміністрування ПДВ.

5. В порівнянні з 2021 р. надходження акцизного податку знизилось на 21859,3 млн. грн.. Питома вага даного податку у загальній сумі надходження від ДПС до бюджету у 2022 р. становив 8,2%, що на 0,2% менше від частки акцизного податку 2021 р. Удосконалення адміністрування акцизного податку в контексті зростання фіскальної ефективності податкової системи може відбуватись за такими напрямками: спрощення для платників податку податкових процедур; застосування підвищеного контролю за використанням цільового призначення й введення економічно доцільних податкових пільг; впровадження електронного документообігу в процесі адміністрування акцизного податку.

6. У 2022 р. ПДФО становить 20,4% від усіх надходжень в державний бюджет через ДПС. Ця частка на 6,7% більше, ніж минулого року. Проте потенціал ПДФО в Україні використовується не повністю, про що свідчать масові ухилення від його сплати. Іншими словами, вона не виконує повною мірою як фіскальну, так і соціальну функції. Запропонований підхід «вписується» у світову практику ПДФО, де максимальна ставка податку на прибуток досягає 40-45%, а середня – 33,48%. Теоретично прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб в економіці, яка характеризується постійним збільшенням розриву між бідними та багатими, має сприяти перенесенню більшої частини податкового тягара на громадян з вищими доходами. Водночас справедливість прогресивного оподаткування прибутку

забезпечуватиметься за умов: по-перше, низької інфляції, який автоматично не включає громадян із середніми та низькими доходами до податкової прогресії; по-друге, висока ефективність адміністрування ПДФО; по-третє, доступність інформації про доходи громадян з урахуванням усіх джерел, а не лише заробітної плати; по-четверте, жорсткі обмеження на вплив капіталу за кордон.

7. За 2022 р. податок на прибуток становив 17,9% від надходжень до бюджету по ДПС, що на 1,5% більше за аналогічний показник 2021 р., проте у вартісному вимірі максимальний розмір податку на прибуток надійшов до бюджету у 2021 р., а у 2022 р. на 30812,4 млн. грн. менше за минулий період.

8. За перший квартал 2023 р. місцеві бюджети показали вагомий приріст надходжень, в зіставленні з попередніми періодами. Простежується послідовне повернення до минулих ритмів збільшення дохідної складової місцевих бюджетів. Зокрема, різниця надходжень за березень 2023/2022 років являє практично 12 млрд. грн. Максимальний цілковитий приріст за три місяці 2023 р. покрили надходження ПДФО військовослужбовців (+18,9 млрд. грн.. або +329,3%). У 2022 р. в період січня-березня надійшло 5,7 млрд. грн. даного податку, а в першому кварталі 2023 р. уже - 24,6 млрд. грн. Аналіз окремих доходів місцевих бюджетів за перший квартал 2018-2023 рр., показує значний приріст ПДФО (більше, ніж вдвоє), що спричинено розподілом до бюджетів місцевого самоврядування 4% ПДФО починаючи з 2022 р., збільшенням отриманих військовослужбовцями грошових винагород та інших виплат і теж інфляцією.

9. Розглянуто динаміку наповнення податковими надходженнями бюджет на прикладі Чортківської ОТГ. Основну питому вагу податкових надходжень до бюджету склали податки на доходи, податки на прибуток, вона коливається в межах 70,4-80,68% за період, що аналізується. Максимальний даний показник спостерігається у 2023 р. і на 651,3 млн. грн. переважає аналогічний у 2022 р. Місцеві податки і збори, які сплачуються відповідно до Податкового кодексу займають питому вагу в межах 14,1-20,7% і мають тенденцію до зниження за період, що аналізується. У 2023 р. даний вид надходжень знизився на 4062,5

млн. грн. Максимальні внутрішні податки і збори надійшли в бюджет Чортківської ОТГ у 2021 р., далі війна внесла свої корективи і обсяг податків, що аналізуємо зменшився на 5830,5 млн. грн. Проте, у 2023 р. ситуація стабілізується і внутрішні податки на товари й послуги зростають на 4333,2 млн. грн.

10. Проаналізувавши функціонування податкової системи на прикладі ОТГ, можемо зауважити, що приділяється недостатньо уваги специфічним характеристикам регіону (економічний розвиток, кліматичні умови, кількість населення тощо) й як наслідок не виконуються певні фіскальні резерви податків й зборів. Адже, особливі об'єкти оподаткування наявні у регіонах, які можуть сприяти зростанню наповнення бюджетів й вирішувати нагальні соціально-економічні питання.

11. Законодавство не містить класифікацію цифрових продуктів, тобто не визначає їх належність до товарів чи послуг. Для врегулювання оподаткування цифрових товарів необхідно внести зміни до відповідних статей Податкового кодексу, які стосуються об'єктів оподаткування в цілому та об'єктів справляння ПДВ зокрема. Електронну комерцію важко контролювати – особу та місцезнаходження покупця тепер можна встановити лише за банківською картою, а якщо оплата здійснюється через систему електронних платежів, наприклад Web-money, то це неможливо. Проблема нездатності податкових органів відстежити електронні операції в цьому випадку залишається невирішеною для всіх держав. Відсутність належної технології створює ситуацію, коли можливості для ухилення від сплати податків здаються нескінченними. Окремим напрямком використання фінансових технологій є поява спеціалізованих регуляторних та наглядових технологій – RegTech, SupTech. Технології RegTech є інформаційними технологіями у сфері фінансів, оскільки забезпечують дотримання нормативних вимог до учасників фінансового ринку. Такі технології допомагають фінансовим установам виконувати вимоги регуляторних органів, забезпечуючи перевірку та захист ідентифікації клієнта. Переваги використання технології RegTech: контроль платежів (фінансові установи щодня отримують і обробляють величезні суми

платежів, контроль цих транзакцій допоможе отримати інформацію, яка зменшить витрати, посилить боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму).

12. Першим варіантом збільшення внутрішніх надходжень може бути підвищення ЄСВ. В Україні ЄСВ є одними з найнижчим у світі і складає лише 22% заробітної плати. В результаті країна не збирає достатньо грошей з цього джерела доходів й становить лише 6,5% ВВП, що нижче, для більшості країн. Якщо загальну ставку ЄСВ підвищити з нинішніх 22% до 28%, що є ставкою в Албанії та Північній Македонії, доходи з цього джерела зростуть приблизно на 30%, або близько 2% ВВП. Незважаючи на підвищення, Україна все одно матиме одну з найнижчих ставок ЄСВ. Політики також повинні розглянути питання про скасування обмеження ЄСВ. Наразі обмеження встановлено у 15 мінімальних заробітних плат, яка, правда, є одним з найвищих. . В даний час доходи від ПДФО в Україні загалом нижчі, ніж у розвинених країнах ЄС. В основному це пов'язано з ПДФО в Україні, який має пропорційну ставку 18%. Хоча цей показник не особливо низький порівняно з іншими країнами з «фіксованими» податками (де ставка зазвичай становить 10%), це нижче, ніж ставки в країнах з прогресивним ПДФО. Тому запровадження прогресивного ПДФО потенційно збільшить збір надходжень України та приведе її податкову систему у відповідність із системою передових країн ЄС. Зниження ставки ПДВ на продукти харчування. На даний час харчування в Україні оподатковується ПДВ за стандартною ставкою 20%, яка відрізняється від більшості проаналізованих країн, де продукти харчування зазвичай оподатковуються за зниженою ставкою. Хоча це зменшило б доходи, але може мати позитивний соціальний вплив, враховуючи сплеск бідності в Україні під час війни. Жодних серйозних змін щодо акцизного податку не потрібно, оскільки існуюча система загалом сумісна з європейськими вимогами. Зусилля тут мають бути спрямовані на боротьбу з незаконною торгівлею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrusiak, N. O., Kraus, N. M., & Kraus, K. M. (2020). Digital Cubic Space as a New Economic Augmented Reality. *Sci. innov.*, vol. 16, no. 3, pp. 92–105. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine16.03.092>
2. Bunn, D., & Asen, E. (2019). International tax Competitiveness Index 2019. *Tax Foundation*, p. 63. URL: <https://files.taxfoundation.org/20190930115625/2019-International-Tax-Competitiveness-Index.pdf>
3. Dmytryk, O. (2021, Jun 5). Innovation processes and taxation: points of intersection. In O. O. Dmitrik. Collection of scientific practices of NDI PZIR NAPRN of Ukraine. VIP. 6: Innovation process in the minds of global wikis: in the roundtable proceedings (pp. 50- 55). NDI PZIR NAPRN Ucrania. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/20781>
4. Grishnova, O., Cherkasov, A., & Brintseva O. (2019) Transition to a new economy: transformation trends in the field of income and salary functions. *Problems and Perspectives in Management*, 17(2), 18-31. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17\(2\).2019.02](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.17(2).2019.02)
5. International Labour Organisation. (n.d.). C117 – *Social Policy (Basic Aims and Standards) Convention, 1962 (No. 117)*. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C117
6. Kimberly, A. (2020). *Progres- sive Taxes with Examples. How a Progressive Tax System Helps the Economy*. Updated October 28. URL: <https://www.thebalance.com/progressive-tax- definition-examples-4155741>
7. KSE Institute. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.docx.pdf
8. Latkovska, T. (2021). Directions of income tax harmonisation to the requirements of the European union. National University "Odesa Law Academy" - Odesa: Helvetica Publishing House, 69-79. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15463>
9. Latkovskyi, P. (2020). Public administration and its role in civil society. In P. P. Latkovskyi,, Public administration under modern conditions: concept, features,

challenges : Collective monograph (pp. 114-130). Izdevniecība Baltija Publishing.
URL:<https://doi.org/10.30525/978-9934-588-67-9.8>

10. Malukha, M. (2021, March 31). Ukrainians' awareness of taxes and the budget is critically low. The Price of the State - Project CASE Ukraine.
URL:<https://cost.ua/obiznanist-ukrayintsiv-pro-podatki-j-byudzheth>

11. OECD. (2021). Tax Policy Reforms 2021: Special Edition on Tax Policy during the COVID-19 Pandemic (Report). URL:<https://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-policy-reforms-26173433.htm>

12. Popescu, M., Militaru, E., Stanila, L., Vasilescu, M., & Cristescu, A. (2019). Flat-Rate versus Progressive Taxation? An Impact Evaluation Study for the Case of Romania. *Sustainability*, 11, 6405. URL:<https://www.mendeley.com/catalogue/3a1fa61d-6eea-3807-817c-a36bdb2e1fa1/>

13. Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience / OECD (12.05.2020). URL: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-o6raktc0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis

14. United Kingdom Public Sector Information. (2022, March 28). VAT rules for supplies of digital services to consumers. URL: <https://www.gov.uk/guidance/the-vat-rules-if-you-supply-digital-services-to-private-consumers>.

15. Андрущенко В. Податкова держава: генезис, концепція, еволюція. *Світ фінансів*. 2008. № 3 (16). С. 7–15.

16. Барабаш Л.В. Вектори гармонізації податкової системи України у довоєнний, воєнний і післявоєнний час. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 1436 p.(С. 18–24) DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-3>

17. Бодров В. Г. Податкове регулювання в умовах формування цифрової економіки в Україні. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 30-37. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268452981.pdf>

18. Варналій З. С. Податкова система України: інституціонально-функціональна структура та шляхи модернізації. *Економічний дискурс*. 2018. № 2. С. 15–24.

19. Галамай Р. Я. Шляхи підвищення ефективності справляння податків до бюджетів територіальних громад на основі податкового менеджменту. *Регіональна економіка*. 2020. №4. С. 86-92.

20. Греца В. Я. Модифікація податкової системи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага . Ужгород, 2023. Т. 2. Вип. 78. С. 24-31.

21. Десятнюк, О., Марченко, Л. Науково-методичні детермінанти податкової політики в умовах трансформації національної економіки. *Світ фінансів*, 2022. (4 (69)), 08-19.

22. Ільницька А.В. Аналіз основних змін у податковому законодавстві щодо податку на додану вартість. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 253–256.

23. Інформація про доходи до зведеного бюджету України. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/income/2021/>

24. Київський міжнародний інститут соціології. Ставлення населення України до Росії та якими мають бути відносини між Україною та Росією. 2022/ URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1102&page=1>

25. Костишин Н., Яковець Т. Обліково-податкова система в умовах воєнного стану: як діяти та, які наслідки. *Вісник економіки*. 2022. № 2. С. 99-110.

26. Маршук, Л., Пасічник, Д. (2022). Проблеми системи оподаткування підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2022. (44). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-90>

27. Мацелюх Н. П. Податкова діяльність держави в умовах становлення інформаційної економіки: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 326 с

28. Нестеренко О. П., Демиденко Л. М., Реїнська В. Б., Волкова М. В. Податкова система України: від квазі-ліберальної ретроспективи до

неоліберальної перспективи? *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2020. 1(32), 360-370.

29. Офіційний сайт – Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>

30. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

31. Офіційний сайт Чортківської ОТГ. URL: <https://www.chortkivmr.gov.ua/golovna-storinka/miska-rada/chortkivska-miska-ob-yednana-terytorialna-gromada/>

32. Паспорти бюджетних програм. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>

33. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755 (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

34. Подзізей, О., Коробчук, Т. Фінансове забезпечення відновлення конкурентоспроможності територіальних громад в Україні. *Економіка та суспільство*, 2023. 48. 25-32.

35. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

36. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

37. Раделицький Ю. О., Галамай Р. Я., Симанич Н. Б. Імплементация досвіду ефективного адміністрування майнових податків розвинених країн у вітчизняну практику. *Економіка і держава*. 2019. №1. С. 68-72

38. Соколовська, А. М. Оцінка наслідків реформування податкової системи України в контексті показників податкового навантаження. *Бизнес Інформ*, 2020. (7 (510)), 214-223.

39. Хмарська Ірина, Кучерява Каріна Клімова, Інна. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*, 2022, 42.

40. Хоменко І. О., Горобінська І. В., Матяш Л. М. Ухилення від податкового оподаткування як наслідок фіскальної спрямованості в податковій системі в Україні. *Вісник Національного транспортного університету*, 2019. (2), 161-170.

41. Цимбалюк І. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 2019. 1(17), 106-115.

42. Чернюк Т.В., Юрчишена Л.В. Система оподаткування в умовах війни: правовий та фінансовий аспекти. 2022. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12852/12757>.

43. Чиркова Ю., Ткачук Б. Особливості оподаткування зовнішньоекономічних операцій під час воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1702/1637>

44. Шапошников К. С., Крилов Д. В., Якушко І. В. Теоретичні аспекти визначення сутності фіскальних інструментів. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 228-233.

45. Швабій, К. Пріоритети податкової політики держави в Україні. *Світ фінансів*, 2021. (1 (66)), 149-162.

46. Якушко І. В. Фіскальні інструменти розвитку цифрової економіки. *Modern Economics*. 2022. № 36(2022). С. 158-163. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-23](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-23).